

Murermester Hans Friis` erindringer

Murermester Hans Friis Christensen virkede i Rønde fra 1904 til omkring 1940 og har opført mange af de bygninger, vi endnu færdes blandt. Midt i 1950'erne nedskrev han sine erindringer til Nationalmuseet, der på dette tidspunkt indsamlede erindringer fra håndværkere. De samlede erindringer kan findes

på <http://geltzer.dk/andet/MORFAR.pdf>. I det følgende er der udvalgt spredte glimt fra tiden før Rønde, mens sidste del af erindringerne med Røndetiden er bragt i fuld udstrækning. Redaktion, billeder og noter ved Vilfred Friborg Hansen.

Indholdsfortegnelse

I: Oversigt: Hans Friis` erindringer 1873-1898, indtil flytning til Djursland.....	3
Skolegang.....	3
Brand og nyt hus.....	3
Hjorddreng i Illerup	4
Søskende, konfirmation, højskole, murer i Grenaa.....	4
Bryllup.....	5
II: Grenaa-tiden 1898-1904	6
1902. Samuel bliver født	6
1903. Vi flytter fra "Mellemstrup"	6
1904. Karen bliver født.....	7
III: Murermester i Rønde fra 1904.....	8
Vandgården i Kejlstrup, vækkelsen i Kejlstrup, Skaarup søndagsmejeri, Møllerup.....	8
Rønde og Kalø.....	9
1905 Børnehjemmet ved Vejle. Hvalfangst. Jelling.....	9
Hjemme igen. Arbejde i Rostved, Taastrup og på Møllerup	10
1906. Vesters Kjellerupgaard, byggerier i Rønde, Skrejrup og Thorsager.....	11
Eget hus på Molsvej.....	11
Vandværk. Huse til maler Mikkelsen, sadelmager Mikkelsen, Skarresø.....	11
1907. Manufakturhandler Bundgaard, nyt hus til os selv	12
1908. Ny skole i Thorsager	12
Stald i Ebdrup	13
De offentlige hverv begynder: hjælpekasse og brandfoged	14
Den store hvide villa	14
Andet arbejde 1908.....	15
1909. Købmandsbutik på Molsvej	15
1910. Urmagerbutik på Molsvej.....	16

Vrinneres mejeri	17
1911. Hvidtvedgaard	17
Jeg bliver syg.....	19
1912. Hog og malermester Mikkelsen.....	19
Legarths gård	20
1913. Lærer Rasmussen og Bjødstrup mejeri.....	21
Hjemliv, lejlighed på Hovedgaden	22
1914. Bjødstrup mark	22
Vurderingsmand	22
Kirkesynsmand.....	23
Kirkerne og præsterne.....	23
1914-15. Vores nye hus på bakken, Frederiks Allé.....	24
1916. Bjødstrup missionshus.....	25
1917. Jeg bliver statshusmand	25
1918. Huset på Højskolevej	26
Rønede Mejeri	27
1919. Gymnasiet i Rønede.....	27
Helliggørelsesmøde i Gram	28
1921. Bruusminde i Følle	29
1922. Egens Brugsforening og Rønede Biograf	29
1923. Bager Jensen, Rønede Højskole, børnene	30
1924 – 1925. Følle forskole, Blaahe, Jens Foged, graver Gert	30
1926 - 1927 – 1928. Thorsager, Rønedegaard	30
1929. Medlem af sognerådet	31
1929. Ommestrup hvilehjem, møbelfabrikanten i Rønede, Birch Jensen.....	31
Jeg bliver pantefoged	32
IV: Afslutning	32
Børnene	33
De sidste år som synsmand	33
Min afsked fra kreditforeningen.....	33
De gamles Hjem.....	34
Lines død.....	34
Alene.....	34

I: Oversigt: Hans Friis' erindringer 1873-1898, indtil flytning til Djursland

Jeg, Hans Friis Christensen, er født den 29. december 1873 i et husmandssted på Foerlev mark ved Skanderborg, kaldet Moselund. Jeg blev døbt i Skanderup kirke den 6. april 1874.

Mine forældre boede på den tid hos mine bedsteforældre: Søren Mikkelsen (Hejer) og Ane Dorte Poulsdatter. Der var nogenlunde god plads. Min morbror Mikkel Sørensen (Hejer) havde fået ejendommen overdraget, men var endnu ugift i mange år (han blev først gift i 50-års alderen). Mit første ophold i mit fødested blev ikke langt. Allerede da jeg var ca. et halvt år, overtog mine forældre min bedstefar (farfar) Christen Andreasens husmandssted på Illerup mark ved Skanderborg, og vi flyttede dertil. Jeg har skødet tillige med mange andre af bedstefars og fars papirer. Jeg synes, far blev sat hårdt ind, men det blev bedre siden.

Ifølge skødet var ejendommen matr. nr. 8a af hartkorn 2 skæpper 1/4 album. Foruden bygninger og fast inventar medfulgte en ko og et får. Købesummen var 1200 rigsdaler. Men herforuden skulle far yde sin ugifte søster Mette Marie Christensen husly og fuldstændig underhold samt 4 rigsdaler årligt. Forpligtelsen bortfaldt i tilfælde af giftermål. Skødet er dateret 21. april 1874.

Jeg opholdt mig nu hos mine forældre på Illerup mark, men da jeg var omkring tre år, kom min morbror Mikkel i besøg, og han tog mig med til hjemmet på Foerlev mark. Der var jeg på få afbrydelser nær i fire år. Morbror var så god imod mig, og bedsteforældrene ikke mindre.

Skolegang

Friis fortæller derefter indgående om Moselunds indretning. Derefter følger et grundigt afsnit om Hejerslækten. Endelig følger en beretning om første skoledag, barndomshjemmets brand og deraf følgende opførelse af nyt hus:

Hen mod den tid, jeg snart skulle begynde at gå i skole, lærte de mig at stave og læse. Jeg kunne også meget af Luthers katekismus udenad. Da jeg var hen ved 6 ½ år gammel, skulle jeg hjem til mine forældre for at gå i skole hos lærer Meldgård i Bjedstrup skole. Han var en meget dygtig lærer, som også holdt en streng disciplin. Jeg skulle begynde skolen sammen med min godt et år ældre broder Christen. Det var i april 1880. Vor mor fulgte os i skole den første dag. Det var en underlig følelse for mig at komme sammen med så mange børn, hvoraf jeg kun kendte ganske få. Første time begyndte med en forfærdelig larm. De fleste af børnene var ældre. Vi skulle gå i "bette klas" til vi var ni år. Degnen gik rundt og så, om vi få nye kunne læse, og jeg tror, han var glad for, at jeg kunne så nogenlunde. I den time, vi havde bibelhistorie, læste jeg med undren og stor interesse de bibelske fortællinger. Nok havde jeg læst og hørt om Ingemanns heltes mirakler, men dette var langt større. For her var det Gud, som gjorde det. Jeg husker endnu, hvilken forundring og betagelse, det gav mig.

Brand og nyt hus

Jeg var nu hjemme i det hjem, jeg har beskrevet i handelen mellem bedstefar og far. Dog blev huset ikke ved at være det samme. En aften - det må have været et stykke hen i oktober 1880 - vi havde lige ved huset rug, som var blevet noget langt - brændte huset. Det var en søndag. Far og Mor havde været i kirke og derfra omme ad Bjedstrup skole for at bytte bøger i kommunebiblioteket. Om aftenen sad vi hyggeligt sammen. Far læste højt. Da - på én gang hørte vi en underlig knitrende lyd over vore hoveder. Vi så alle forskrækkede på hverandre. Far løb ud og vi bagefter. Hvilket forskrækkeligt syn! Ilden stod i en stor bue over haven og vejen ind over marken mod øst. Ved tililende naboers hjælp kom dyrene og det meste af bohavet ud - noget ramponeret. Jeg husker, at vi i det gamle hus havde en sort damaskbetrukken sofa og et rundt bord. Det må ilden have taget med sig og lige så sengene og meget andet.

Bedsteforældrene havde i mange år en ung pige af familien til hjælp, da bedstemor ikke selv kunne ordne huset. Denne pige var på brandaftenen på besøg hos sin kæreste på Illerup mark. Hun tog min broder Christen og mig med over til bedsteforældrene. Jeg husker klart, at hun sagde: "Det er Kjestens hus, der brænder". Det blev en stor sorg for de gamle....

En af de nærmeste dage efter var jeg ovre ved brandstedet. Jeg gik imellem ruinerne. Jeg så de sørgelige levninger fra branden: Lertøj, tallerkner, kopper, blik- og jerntøj.

Mine forældre blev for natten sammen med de andre børn indkvarteret i et gammelt hus, som dengang lå lidt skråt overfor på den anden side af vejen. Manden hed Rasmus Nielsen. Hos disse rare folk boede de så, mens huset blev bygget. Det blev færdigt i foråret 1881. Jeg var dels hjemme, dels hos bedsteforældrene den vinter. Det sidste sted var også min søster Ane, og hun havde altid siden sit hjem der. Hvordan far slap fra det, om forsikringen var høj nok, ved jeg ikke. Ved brandforhøret blev noteret, at branden skyldtes en revne i skorstenen.

Det nye hus var samme størrelse som det gamle, men det var lidt anderledes indrettet inde. Udvendig var der stor forskel. Det gamle var vandskuret og rødt kalkfarvet. Det havde et udskud mod nord, hvor der var tørve- og brænderum. Tagskægget gik ned til møddingen. Jeg, der var fuld af skjælsstreger, har mange gange kravlet derop og stået på hovedet på den lave, vide skorstenspipe. Dette bragte mig nogle gange tugtelse af min far og formaninger af min mor.

Hjorddreng i Illerup

Derefter beskriver Hans Friis sin skolegang, mændenes og kvindernes påklædning i hans drengetid, indretningen i det nye hus m.m. Beretningen fortsætter med en beskrivelse af tiden som hjorddreng:

Da jeg var 11½ år gammel, kom jeg ud at tjene som hjorddreng om sommeren. Det var på Illerup Møllegård. Denne gård, 45 tønder land, ejedes af to gårdmænd i Illerup og en

sagfører i Skanderborg. Gården styredes af en ældre ungkarl, Jens Jensen, og ligeledes af en ældre pige Jørgine. De var nok begge ca. 35 år, han måske lidt ældre. Jeg kom, da køerne skulle sættes på græs. Hvor glade køerne var ved det dejlige vejr og de grønne kløver! Det var noget andet end det tørre hø og halm, de havde levet af om vinteren.

Roer avlede de endnu ikke. Jeg havde det godt og let med at passe de ni køer. I begyndelsen var der lidt hjemlængsel, men det trøstede mig meget, at jeg kunne se vort hus og ofte mor udenfor. Jens var på en måde god imod mig, men han var rå til at bande og førte megen sjofel snak. Det satte mørke pletter i det unge sind, som der senere måtte kæmpes imod. Foruden os boede i forhuset en ældre familie. Manden hed Lund. Han havde ejet Svejstrup Østergård og i mange år været forvalter på herregård en Vedelslund i Sjelle, et par km nord for Galten stationsby. Foruden dem var der en ældre enke efter den tidligere ejer Anders Sørensen; hun fik sit ophold på gården. Hun havde en god lejlighed i sidelængen mod vest. Vi kom alle godt ud af det sammen.

Søskende, konfirmation, højskole, murer i Grenaa

Hans Friis tilbragte et år mere på Møllegården, lå syg nogle måneder, kom sommeren 1887 til Laurs Jakobsen i Vester Nygade (må være Skanderborg?). Før han når frem til sin konfirmation i foråret 1888, gennemgår han sin søskendeflok. De var 11, hvoraf den ældste var født i 1868, den næste i 1872, mens Hans kom til som den tredje i flokken, født 29. december 1873. Af de følgende skal nævnes Carl, født 1879 og nr. 6 i flokken, og Michael Peder, født 1884 og nr. 9 i flokken. De to kom nemlig til at bo her på egnen. Carl blev murermester i Kolind og var som sådan anset og respekteret. Han døde i 1929. Michael Peder blev også murer og kom til at tjene som svend hos Hans Friis i mange år, indtil han selv tog næringsbrev som murer i 1932. Han ejede en ejendom på ti tdr. land på Rostved Mark og passede den ved siden af murergeringen. Man ser, at faderens erhverv som murer kom til at betyde, at flere af sønnerne også blev murere – ikke usædvanligt dengang. Formodentlig er de alle begyndt med at stå i lære hos faderen.

Konfirmationen beskrives indgående. Efter den blev Hans Friis karl på en gård i Mjesing, og mens han var der, oplevede han for første gang at køre med tog. Det blev en halsbrækkende oplevelse, næsten bogstaveligt, for han var så skrækslagen, at han endte med at falde af toget og lå i sygeseng længe efter.

I . maj 1890 kom Hans Friis i murerlære hos sin far, og han beskriver derefter indgående de bygninger, de arbejdede på, og hvordan livet som ung murer formede sig. Murerne blev indlogeret der, hvor de arbejdede eller i den umiddelbare nærhed, og var med i livet blandt de unge, der hvor de arbejdede. Hans Friis beskriver bl.a. en lystig tid som ung i Testrup, hvor en mureropgave tog en hel sommer. Senere kom han i lære hos Anton Pedersen og var hos ham med til at bygge eller bygge på Ry Højskole. Om vinteren var der ikke murerarbejde at få – man murede ikke om vinteren dengang - så da var han bl.a. en vinter mælkekusk i Svejstrup.

Efter læretiden tog Hans Friis arbejde forskellige steder, oplevede både Fyn, Sjælland og Sønderjylland. 1894-95 kom han på Nr. Nissum Højskole, arbejdede derefter hos en lokal murermester om sommeren, for igen at tage på Nr. Nissum den følgende vinter. Sommeren 1896 arbejdede han som murer på højskolen, og her traf han sin kommende kone Line, der var elev på sommerens pigehold. Det blev dog ikke til mere end at se interesseret til hinanden i første omgang.

1898 kom Hans Friis til at arbejde for murermester Krogh i Grenaa. De havde murerarbejde både på Grenaa Dampvæveri og på Anholt. Friis købte sig et hus på Åstrup Mark, et udmærket hus, men ensomt beliggende. Han traf ganske tilfældigt Line igen, og denne gang blev det til forlovelse og ægteskab. Her springer vi ind til Hans Friis' erindringer og overlader ordet til ham selv, da han jo nu er havnet her på Djursland. Her blev han gift med Line i 1901. Fra beskrivelsen af brylluppet følger herefter Hans Friis' egen beretning i sin fulde udstrækning:

Bryllup

Det var en strålende lys sommerdag, den 6. juli 1901, da jeg holdt bryllup med min elskede Line. Nu var målet endelig nået, og vi skulle være sammen for bestandig. Både jeg og Line var hjertens glade. Der var mange med, og det blev en rigtig festdag sammen med de mange slægtninge og venner. Vi fik en mængde gaver, som vi har nogle af endnu. I et par dage havde vi travlt med at flytte alt vort bohav ud til vort nye hjem. Jeg havde foruden det allerede nævnte et dejligt tobaksbord, som Line engang havde givet mig, fint lakeret med forgyldt staffing. Line kom med sit skab og kommode samt en mængde godt sengetøj. Vi gik så ind til snedkermester Bilde og købte et fint ovalt bord med poleret nøddetræsplade. Det er næsten lige så smukt endnu. Så købte vi et sybord og fire stole. Vi betalte kontant, og da vi havde stillet det og alle de fine hængte og broderede ting, Line havde lavet, på plads og fået blomster i de vaser, vi havde fået foræret, syntes vi, at vi havde det pænt.

Så rejste jeg igen til Bjedstrup i ca. ti dage for at gøre færdig. Fæ som jeg var, at lade min unge hustru gå alene derude i den første lykkelige tid af vort ægteskab. Jeg kunne jo have ladet hende blive i hendes hjem i den tid.

Nu fik jeg også et problem med min mor. Hun kunne ikke se, hvordan hun skulle komme igennem. Hun ville, at jeg skulle overtage stedet og begynde som mester der. Så skulle der bygges noget til huset til hende og børnene. Jeg var i en stor forlegenhed. Jeg følte godt min pligt over for mor. Jeg havde endda begyndt at gøre anstalter til at sælge huset i Åstrup. Der var en arbejder på fabrikken, som jeg vidste gerne ville købe huset; men han havde ingen penge. Så kunne det jo ikke blive til noget. Jeg prøvede også på at leje et hus i Svejstrup, men det blev heller ikke til noget. Så kom jeg til at tænke på, at jeg jo i så fald skulle sørge for min mor og have den byrde at tage imod mine søskende, måske for længere tid. Nej, den byrde skulle min unge hustru ikke have; nu var hun min nærmeste. Jeg nænnede heller ikke at føre hende til den åndeligt døde egn, hvor hun var fremmed. Nej, nu var det besluttet.

Mor var heller ikke så dårligt stillet. Hun havde lidt penge og fik også nogle for det arbejde, jeg gjorde færdigt. Missionshuset frigjorde jeg mig fra og rejste så skyndsomt hjem til Åstrup. Line havde i denne lange tid fået meget lavet, især i haven, der var sammengroet med vildgræs (senegræs), brændenælder og skarntyde. Der var en hel stak. Samtidig havde hun gået og hjulpet til på den østligste gård i Bredstrup. Den ejedes af hendes farbror Hans Mikkelsen. Der købte vi også mælk for ti øre potten af sødmælk; skummetmælk og kærnemælk fik vi en god slat af gratis. Line hentede også drikkevand på gården. Ganske vist havde vi ingen ufred med skoledrengene. Jeg fik slet ikke brug for mine kræfter. Venlige ord og smil gjorde langt bedre virkning end onde ord. Vi blev gode venner og levede i fred hele tiden. Min kære Line, som var et fredens menneske, bidrog stærkt hertil.

II: Grenaa-tiden 1898-1904

Nu kom jeg igen i arbejde hos muremester Krogh i Grenaa. Desværre skulle jeg til Trustrup. Krogh havde fået et stort arbejde på jernbanestationen. Jeg skulle være der som formand, fik også lidt mere i timen, men måtte være borte fra mit hjem. Kun om aftenen og om søndagen kunne jeg være hjemme hos min unge kone. Ellers var hun ene. Jeg skulle aldrig have været så dum at købe det hus. Det havde været meget bedre for hende, om vi havde haft en lejlighed inde i byen. I Trustrup var vi til 2. november. Så slap arbejdet op. Vi havde lavet meget om i selve stationsbygningen, bygget to toetagers signalhuse, hvorfra de kunne stå og skifte sporene. (Jeg har nogle optegnelser fra den tid; eller kunne jeg ikke huske så meget og da slet ikke datoerne).

Nu var jeg arbejdsløs. Det var for tidligt. Krogh var alligevel for lille en mester til at skaffe stadigt arbejde til alle sine folk. Jeg måtte så selv finde noget. Jeg fik forskellige mindre arbejder og kom så til Trustrup igen. En af mine tidligere kammerater hos Krogh - Rønberg hed han - var begyndt som mester der. Han byggede en stor to-etagers hjørnebygning til sig selv på hjørnet af Århus-Grenaa landevej og stationsvejen. Det blev en smuk bygning af gule sten med megen mønstermur af røde sten på facaderne. Der arbejdede jeg tolv dage til 3. dec. Så var der ikke mere arbejde det år. Min årsindtægt blev på 685,96 kr. At den var så lille kom meget af, at jeg hjemme havde gået for en lille dagløn, for at mor kunne få så meget som muligt. Til trods herfor klarede vi os godt. Vi satte 132 kr. i sparekassen, og så havde vi endda købt et slagterisvin og et umådelig stort og fedt får; jeg har aldrig set så fedt et får. Det kostede 32 kr. Jeg tror, grisen kostede 28 kr. Min kone havde god forstand på at behandle slagtemad. Hun parterede det fede flæsk for sig, knogler, ben og rygrad til kål, rullepølse af får og svin, ribben til steg, medisterpølser o.a. De fire fårelår skulle saltes og senere røges og hænges op ved hanebjælkerne. Der blev noget dejligt pålæg til mine mellemadder. Brændsel havde vi nok af.

Jeg ved ikke af, at jeg var ude at mure mere i december. Nu havde vi en dejlig tid sammen hjemme. Vi var lykkelige ved at have hinanden og være sammen. Mens vinteren rasede udenfor, sad vi lykkelige sammen i vor lune rede. Da den signede jul kom, holdt vi den, som vi var vant til det fra vore hjem, med læsning af evangeliet, bøn og salmesang. Mad havde vi nok af; min Line forstod så udmærket at lave det lækker i stand. Godt øl havde vi også. Min Line bryggede selv; hun forstod så godt den slags ting. Så farvel, gamle år, med inderlig tak til Gud for al hans rige nåde og velsignelse trods alle vore Bjedstrup- og Trustrup-vanskeligheder. Sådan gik 1901.

1902. Samuel bliver født

Så kom 1902. I årets første måneder havde jeg lidt arbejde dels for mig selv, dels for Krogh og Rønberg. Fra april var jeg stadig hos Krogh. Vi byggede et stort pakhús ved stationen i Trustrup. Fra 9/7 var jeg stadig i byen. Om efteråret byggede vi en stor to-etagers bygning i Vestergade for snedkermester Brink. Der arbejdede vi til 24. december. En stor begivenhed indtraf den 20. november. Da fik vi vort første barn, *Samuel*. Jeg havde været meget ængstelig for, hvordan min kære Line skulle komme over det, men det gik godt, og glade var vi. Da han kom til at ligge i vuggen, kunne jeg trods forbud ikke lade være med at tage ham op til mig på mine arme og gå rundt i stuen med ham og forsigtigt kysse det lille ansigt. Jeg kunne jo ikke være hjemme, men Lines søster Marie var hos os. Sådan gik 1902. Årsindtægten var 879,91 kr. Deraf satte vi 200 kr. i sparekassen og havde rigeligt endda.

1903. Vi flytter fra "Mellemstrup"

I 1903 begyndte vi arbejdet allerede den 2. januar og blev ved til den 23. december. Det var et langt arbejdsår, indtægten blev 922,34 kr.

Vi var ikke længere så glade for at bo i huset på Åstrup mark. Jeg bød det til salg; men køberne havde ingen penge. Så blev det ikke til noget i første omgang. Men noget måtte der gøres. For Line var blevet bange for at bo i huset. Ofte tog hun drengen på armen og

gik op til sin farbrors. Engang så hun to bisser komme. De var vist fulde. Hun skyndte sig ind og fik rullet ned for vinduerne og yderdøren lukket. Så kom de og dundrede på vinduer og døre og bandede på, at det var skidt, de ikke kunne komme ind.

Også to fiskehandlere, som kom til os, var Line ængstelig ved. Den ene havde vist været straffet. En dag brændte hans hus, som lå mellem fabrikken og Bredstrup. Jeg arbejdede på fabrikken og løb hen til brandstedet for at hjælpe med redningsarbejdet. Da hørte jeg en mand sige: " Det har brændt godt, det lys!" og virkelig - det kom frem under forhøret, at han havde sat et lys i høet på loftet. Imens kørte han langt ud vestpå og solgte fisk. Det gamle stråtekte bindingsværkshus brændte helt ned. Han havde villet redde brandforsikringen. Den fik han ikke brug for. Han fik husly et andet sted. Så var vi da af med ham.

Den anden fiskehandler var en fræk fyr. Han optrådte og snakkede, som om han og min kone var gamle bekendte. Line købte somme tider fisk for at blive af med ham og smed den bag efter ud. Engang var han inde i vort hønsehus og tog de æg, der var i rederne. Line skulle af og til til byen for at handle. Men der var ingen direkte vej til Grenå. Man skulle enten om ad Bredstrup eller Åstrup. Ville hun den nærmeste vej, skulle hun over bækken. Der var også et stærkt gangbræt, men det var ikke bredt nok til barnevognen. Den måtte gå over på to hjul. Så gjaldt det for hende at holde balancen, at ikke barn og vogn skulle dumpe i bækken. Kommet over bækken skulle hun over et par marker, inden hun kom til Åstrupvejen . Det var ingen lovlig vej, men ejerne sagde ikke noget til det.

Efterhånden kunne jeg se, at Line blev mere og mere nervøs. Jeg gik så ind og lejede en god tre-værelses lejlighed hos Severin Rasmussen. Der flyttede vi ind til oktober flyttedag. Så fik det gå med huset, som det ville. Min kære Lines velbefindende og helbred var mere for mig end alt andet. For lejligheden gav vi 160 om året. Alt var fint, nytapetseret og malet. Nu boede vi godt.

Huset lejede vi ud til en fiskerfamilie. De betalte imidlertid ingen leje. Så sagde vi dem op. Det var ikke gode folk. Mellem jul og nytår kom en mand ind til os fra Ørum og spurgte, om vi ville sælge vort hus. Han var en velstående mand, der lige havde solgt sin gård . Jeg blev meget glad, men beherskede mig og lod, som om jeg ikke var alt for villig til at sælge. Vi er jo alle jyder og har noget af jydernes forsigtighed i handel. Men vi kunne da gå ud og se på det. Han ville jo prutte, og jeg holdt godt igen. Inden vi kom hjem, havde vi handlet. Han skulle give 1800 kr. for det. Jeg var inderligt glad. Vi fik skrevet papirer, jeg fik mine penge, og så farvel Mellemstrup¹!

1904. Karen bliver født

Så oprandt 1904 med de største forandringer, der var sket, efter at vi var blevet gift. Min Line var slet ikke glad; thi vi skulle igen have små, og hun tænkte, at skulle det blive sådan ved, kunne vi snart få en stor flok. Det skete dog heldigvis ikke. Poul, den næste, kom først 19/10 1906 og Inger 25/1 1917. Men det kunne man jo ikke vide dengang. Dagen kom. Vi havde aftale med en god veninde, Margrethe Nielsen i Sangstrup ca. 5 km nord for Grenå. Jeg hentede hende i en forrygende vinter (det var d. 17. januar). Men hun var stærk, og jeg var stærk. Vi kæmpede os gennem sneen og snefoget, ofte i sne til knæene. Hun var en hjertensgod pige. I hende fik Line en god hjælp. Jeg måtte tage mig af Samuel, der nu var 5/4 år. Han kunne begynde at gå lidt omkring inde i stuen hos mig, når han støttede de små hænder mod væggen. En dag gled han pludselig, og han slog sin pande mod den skarpe kant af de høje fodlister. Der blev et dybt sår, som blødte stærkt. Jeg slog et tæppe om ham og bar ham til læge Isager; hvor gjorde det mig ondt for den kære dreng. Han sad på mit skød, mens han blev vasket, syet og forbundet. Hvor ønskede jeg, at det var mig i stedet for ham! Ja, sådanne sorger kan man have af de små - og siden af de store af langt værre art.

Der var arbejde nok. Tre Grenåestre havde arbejdet på det nye svineslagteri. Jeg var lidt bange for at komme derud. Jeg var ikke mere i fagforeningen. Kassereren havde krævet mig for restance, som jeg vidste var betalt. Jeg er ikke socialist. Det var vi heller ikke hjemme. Jeg er nærmest konservativ og har i mange år været medlem af den konservative vælgerforening.

¹ Sådan kaldte Hans og Line huset, fordi det lå midtvejs mellem Åstrup og Bredstrup.

Jeg arbejdede ved slagteriet i 8 dage, men ingen af mine kammerater sagde et ondt ord til mig. Vi arbejdede sammen i god forståelse. Derefter kom jeg til andre arbejdspladser.

III: Murermester i Rønde fra 1904

Imens var jeg begyndt at tænke på selv at blive mester. Men hvor skulle det være? Ikke i Grenå! Jeg ville ikke skade min gode mester; jeg ville have fået mange af hans kunder. Først tænkte jeg på Nimtofte. Der kendte jeg en tømrermester. Han ville gerne have mig dertil og arbejde sammen med mig. Det var også et godt sted i kristelig henseende. Men det viste sig umuligt at skaffe en lejlighed. Så måtte det opgives.

Ved et møde i Kolding, som jeg deltog i, traf jeg en gammel bekendt fra vinteren 1895/96, tømrer *Anders P. Pedersen*. Han forelagde jeg mine planer. Han rådede mig til at rejse til Rønde, hvor han selv to år tidligere var begyndt som tømrermester. Han hjalp mig også med at få en lejlighed. Det var en lang, ældre bygning. Den var smukt istandsat og ret hyggelig. Der var to stuer, et godt køkken med et lille kammer ved siden af, samt brænderum og husholdningsrum i kælderen. Ejeren, en ældre enkemand, boede selv i et værelse ovenpå. Han hed *Jensen*.

Den 29. juni brød vi op fra Grenå. Jeg havde lejet to store fragtvoogne hos vor gode ven *Rudolf Christensen*. De kostede 24 kr. Der var alt vort bohav på. Jeg sad selv hos en af kuskene, *Line* og børnene i *Severin Gissels* vogn. Han kørte selv med egen hest og vogn. Der sad også en af vore bedste veninder, *Lines* kusine *Kathrine*. Hun var med for at hjælpe os alting på plads. *Line* var ikke så godt tilfreds endnu. Det var hun aldrig, når vi stod over for noget nyt og uprøvet.

Vandgården i Kejlstrup, vækkelsen i Kejlstrup, Skaarup søndagsmejeri, Møllerup

Min ven *Pedersen* hjalp mig også til at få arbejde. Han skulle bygge et stort, smukt hus for en gårdmand i Kejlstrup - *Jens Vand*² hed han, og han havde ikke fået nogen murer til det. Det arbejde fik jeg. Så havde jeg nok at begynde med. Hvor var jeg glad og taknemmelig. Nu havde jeg nået det, jeg gerne ville. Jeg var 31 år og stod i min fulde kraft.

Jeg tog fat med iver og god vilje. Der var ca. én mil at gå, men det kom jeg også over. *Jens Vand* skulle lægge håndlanger til, og jeg fik den pris for arbejdet, som *Pedersen* havde udregnet, og den var god nok. Stuehuset var ca. 20 alen langt. *Jens* var vant til et langt stuehus. Blandt de baljer og kar, jeg havde på stilladset til at tage mørtel af, var også en bønne af kobber. Den plejede at stå i gården med ler i til at kline væggene i de gamle bindingsværkshuse. Den ville jeg gerne købe. Men da *Jens* hørte, at den var af stor værdi, kunne jeg ikke få den. *Jens* var glad for penge. - Jeg havde ladet lave en lille mælkespand med hank og låg hos *blikkenslager Graff i Rønde*. Den sendte jeg hver dag med mælkekusken til Skårup mejeri. Den kunne tage 2½ pot; det drak jeg alt sammen i dagens løb til mine gode mellemadder.

Kejlstrup ligger i Feldballe sogn. Det er en stor og god by med mange gårde. Den store vækkelse, som brød frem, mens pastor *Busch* var præst i Feldballe, bredte sig også til Kejlstrup. Her havde der været meget drikkeri; men mange blev nu vakte og alvorligt troende, og alle var mere eller mindre påvirkede af vækkelsen. Denne vækkelse førte til, at de vakte fra forskellige byer sluttede sig sammen om at bygge et mejeri, der skulle holde stille om søndagen. Det blev bygget i Skårup. Min gamle ven *Rønberg* havde arbejdet. Mejeriet drives endnu på denne måde.

Huset i Kejlstrup var et stort arbejde for mig alene, og det tog lang tid, men det gik godt.

² *Jens Knudsen* blev kaldt *Jens Vand* på grund af gårdens navn "Vandgården". Gården ligger Kærtoften 7, matrikel 6 h i Kejlstrup. *Jens Vand* var gift med en søster til *Marinus Sørensen* i Justegården. Efter *Jens Vand* overtog sønnen *Andreas Knudsen Vandgården*, men klarede det ikke og måtte sælge til *Marinus Sørensen*. Vandgården var bygget sammen med Bondes gård ved siden af, med adresse Krogyggevej 1, matr. 5a.

Om aftenen og om søndagen havde jeg det dejligt hjemme hos Line. Om søndagen fulgtes vi ad til Bregnet kirke, så vidt vi kunne få nogen til at være hos børnene.

Jeg fik arbejde hos mange af beboerne i Kejlstrup. Jeg var glad for at være hos dem, undtagen i en gård, der var meget forfalden. Der var et stort svineri både ude og inde. Jeg var ked af at spise der. Jeg fik også meget arbejde på herregården Møllerup hos *grev Ahlefeldt Laurvig*. Han og grevinden (født *de Neergaard*) hørte begge til de vakte; der herskede en god ånd på gården. Jeg havde også meget arbejde i Rønne i det efterår lige til d. 23. dec. Så var der ro i julen. Årsindtægten var 1048,02 kr. Jeg var meget glad og taknemmelig, at det var gået så godt.

Rønne og Kalø

Rønne var oprindeligt en ret beskeden landsby. Men da landevejen Århus-Grenå blev bygget 1855, fik den her et skæringspunkt med landevejen Randers-Ebeltoft. Samme år byggedes Rønne kro, og omkring denne voksede det nye Rønne op. I 1904 var den allerede en ret stor handelsplads, og der var planer fremme om at føre en bane igennem fra Løgten til Ebeltoft. De interesserede kommuner havde tegnet sig som garant. Det blev dog ikke til noget, og en sådan bane ville heller ikke have kunnet klare sig, da rute- og lastbiltrafikken for alvor satte ind.

Håndværkerne i Rønne var, da vi kom der, fine folk, der sagde De til alle, men var gennemgående retskafne og dygtige og satte en ære i at levere godt og solidt arbejde, om de så skulle have tab ved det. Vi kom snart til at føle os godt hjemme i Rønne. Der var et ret stort Indre Missions samfund og et missionshus. Nogle af de venner, vi først lærte at kende, var *malermester Mikkelsens*, der boede skråt over for os. Dem blev vi venner med for livet. Der udgik også et åndeligt arbejde fra højskolen, hvor *Kristen Herskind* var forstander. Ham kendte vi fra Nisum, hvor vi i sin tid havde haft ham som lærer. Rønne var i øvrigt præget af godset Kalø, som ejede mange arbejderboliger i Gl. Rønne, og hvis jorder spærrede for byens naturlige udvikling. Indtil 1945 var godset i over 100 år på tyske hænder, men blev efter krigen overtaget af staten som krigsskadeserstatning. For håndværkerne var der ikke meget arbejde på Kalø. Godset havde sin faste *murer Søren Hougaard* og sin faste *tømrer og bødker, Jakobsen*.

1905 Børnehjemmet ved Vejle. Hvalfangst. Jelling

1905 blev også et meget travlt år. Jeg murede et gymnastikhus på Højskolen og havde en mængde arbejde på Møllerup. Men den 24. marts måtte jeg afbryde mit arbejde og rejse med til et børnehjem ved Vejle fjord, ved Bredballe strand.

Min ven *tømrer Pedersen* havde arbejdet med opførelsen af børnehjemmet i entrepris og havde overdraget murerarbejdet til *Andreas Jørgensen*, min gamle medarbejder fra Grenå. Taget var lagt op og understrøget, men arbejdet blev kasseret af arkitekten. Der var for vidt mellem tagstenene. Andreas, som var lidt vanskelig af sind, rejste hjem; han ville ikke have mere med den sag at gøre. Og Pedersen ville ikke tvinge ham. Jeg påtog mig så at fuldføre arbejdet. Jeg måtte brække alle tagstenene op og rense dem. Pedersens far, den gamle *Hans Pedersen*, der også var tømrer, hjalp mig med det. Han var et sjældent rart, kristent menneske. Vi boede sammen og havde mange gode stunder sammen. Pedersen havde lejet et hus inde i skoven. Her boede og spiste alle folkene. Pedersens søster var husbestyrerinde. Hun gjorde det godt, var også bestemt over for de ikke altid lige dannede folk. Nogle af dem satte hun i rette, når de alt for grådigt sikrede sig de bedste stykker. Min bror *Carl* havde været der sammen med Jørgensen. Om han sagde hun, at han var den pæneste af dem alle ved bordet. Vi havde en dejlig tid der med megen morskab. Naturen var vidunderlig, endog bøgen langt fra var sprunget ud. Pedersen rejste hjem, da han havde fulgt mig derned. Havde jeg ikke haft gamle Hans Pedersen, havde jeg følt mig meget ene.

En søndag, vi kom ned til fjorden, blev vi vidne til en hvalfiskejagt. Der var nogle både og en damper. Men mens jægerne stod og sigtede med deres bøsser mod det sted, hvor de sidst havde set hvalen, sendte den sin vandstråle op et helt andet sted langt borte. De fik den ikke. Men dagen efter løb den på grund ved indgangen til Vejle fjord. Finderen kørte den i en meget lang vogn til Vejle, hvor han fremviste den i et skur mod betaling,

indtil den lugtede så hæsligt, at ingen mere ville derind. Den opgaves at være 30 alen lang.

Min bedste udflugt havde jeg endnu tilbage. Jeg ville se Jelling med de berømte gravhøje. Det var nok den 31. marts, jeg cyklede af sted til Jelling. Det var en frydefuld tur for mig gennem den herlige egn. Træerne var endnu ikke sprunget ud, men hvor var naturen dog skøn! Jeg så de mægtige høje og kirken midt imellem; den store runesten med Frelserens billede omslynget af orme og de mange runer.

Hjemme igen. Arbejde i Rostved, Taastrup og på Møllerup

Meget beriget og glad for, hvad jeg havde set i Jelling, rejste jeg hjem til Rønde. Fra Mørke station cyklede jeg med stor hast over de store Ommestrup bakker; jeg længtes hjem til Line og børnene. Jeg gjorde nu arbejdet på *gymnastikhuset* færdigt. Derefter lavede jeg noget arbejde for *Peter Johansen, Rostved mark*. Det gamle stuehus' bindingsværk var brækket ned, og hele tagværket med halmtag stod på støtter, indtil vi fik muret op under bjælkerne. Det var rare mennesker; men hvor levede de under primitive forhold. Vi skulle ikke have kosten. Alligevel gav de os af og til middagsmad og kaffe. Men det kneb for os at spise, når vi så al den urenlighed, der herskede rundt om. En dag kom Peder med bud fra naboen *Nikolaj Andersen*, om jeg kunne gibse ham et loft. "Det er ham, statsmanden", sagde Peder Johansen. Nej, hvor jeg lo. Jeg vidste, at en statsmand var noget meget fint, men havde aldrig hørt ordet brugt om en statshusmand. Jeg havde hørt, at der skulle bygges et hus til gårdejer og *sognefoged Mads Peder Udsen i Taastrup* ved Feldballe. Jeg tog derud for at se, om jeg kunne få arbejdet. Men jeg havde ingen udregning med i første omgang. "Det behøver du da ikke at regne på, du må da sagtens kunne se, hvad murerarbejdet ved sådan et hus kan koste", sagde manden. Jeg regnede på det, mens han snakkede videre, og leverede ham tilbuddet, og så var det i orden. Mens vi nu snakkede videre om materialer o. s. v., kom jeg i tanker om, at jeg havde glemt 1600 tagsten at oplægge og understryge. Jeg sagde det til ham, men det var han godt tilfreds med. Han havde et eller måske flere tilbud i forvejen, og mit var naturligvis det billigste. - Pengegerrighed er en rod til alt ondt. Vi skulle have kosten på gården. Jeg havde fået min *broder Michael* som svend og havde også en *lærling, som hed Marius*. Når vi spiste til middag, sad vi for os selv for enden af det lange bord. Vi havde dug på og et pænt ølkrus, som kun vi tre drak af (ja, hvem ved?). Kosten var solid, men noget gammeldags med megen saltmad af svin og får, og følgelig tit kål og ærter. Var manden sparsommelig, så var konen mere. En dag så Michael, at hun hældte øl af den store krukke, der stod på bordet til alles behov, i vort krus. Så var det forbi med pænheden. Øllet var tyndt, det gjorde ingen skade. På den tid brugtes det tit at sende en dreng eller pige efter redskaber, som havde de mærkeligste navne og slet ikke fandtes i virkeligheden, f.eks. en møddingsskraber, en sengenaur, en tagtrækker m.fl. En dag sendte vi Marius hen efter tagtrækkeren. Han måtte endelig være forsigtig med maskinen, den var dyr. Han kom tilbage med en sæk fuld af skrammel. Jeg fortrød dog bagefter, at jeg havde været med til det, da jeg så, hvor ked af det drengen blev. Sidst i september var vi færdige. En af de sidste dage op stod der en *stor brand i Gl. Rønde*. En aksel i husmøllen i *Kr. Madsens gård* var løbet varm. Gården samt fem huse brændte.

På den tid havde jeg meget reparationsarbejde på *Møllerup*. Der var to gårde med forfaldne bygninger og 4 arbejderboliger, hvor jeg gik og tjærede stolper, klinede og kalkede. Det kunne aldrig gå for mig at være borte fra nyt arbejde for sådan noget. Det sagde jeg til *forvalter Jørgensen*. Han var ked af det, men vi skiltes i venskab og god forståelse. - Jeg købte hans skrivebord, som *snedker Ibsen* i Rønde havde lavet. Jeg gav 25 kr. for det. Det var med svær egetræsplade og reoler samt 5 skuffer. Det står nu hos et af børnene. Hvor har jeg lavet meget arbejde ved dette skrivebord, så meget, at jeg bliver helt træ t af at tænke på det nu; men den gang var jeg jo ikke træ t.

1906. Vesters Kjellerupgaard, byggerier i Rønne, Skrejrup og Thorsager

1906 havde jeg en mængde arbejde og mange folk. Jeg byggede en villa for *proprietær Vester på Kjellerupgård*³. Jeg lavede også det gamle stuehus om, så det kom til at hænge sammen med det nye, samt en ny staldbygning.

Figur 1. Kjellerupgaards nye stuehus (til højre), opført af Hans Friis 1906, bygget sammen med det gamle stuehus til venstre i billedet

Så opbyggede jeg *tre af de nedbrændte huse i Gl. Rønne*; et stuehus til *Niels Juel* lidt vest for byen; et stuehus og et opholdshus for gårdejer *Niels Moesmand* i *Skrejrup* samt et stuehus ved *bageriet i Thorsager*. Imens var vi flyttet ind i den *anden lejlighed* i det hus, hvor vi boede. Den kostede 100 kr. i årlig leje; men den var både større og bedre. Der var to gode, store stuer samt en mindre, som vi brugte som soveværelse. Vi opholdt os mest i den stue, som vendte mod syd ud mod haven. I haven avlede vi mange blomster, grøntsager og bær. På loftet var der et værelse med egen indgang; det havde vi god brug for til Michael og Marius.

Eget hus på Molsvej

I 1906 begyndte jeg på *et hus på Molsvej til os selv*. Jeg havde købt et stykke af tømrer Petersens have for 450 kr. Arbejdet lavede jeg så smukt, som jeg kunne, med en del udsmykning på murene. I huset, der var med tegltag og rød fuget mur, var der tre gode stuer, køkken, spisekammer og gang, kælder under hele huset, samt et stort kammer på loftet til mine unge folk (Michael var soldat i København den sommer). Der var vaskehus, brænde- og husholdningsrum i kælderen. Da jeg gravede grunden, kom jeg lige over en brønd. Jeg ryddede den for sten og jord og satte en pumpe i, og vi havde rigeligt og godt vand. I dette hus blev vor kære *Poul født 19. oktober 1906*. Han var et sjældent elskeligt barn og har hidtil aldrig bragt os andet end glæde.

Vandværk. Huse til maler Mikkelsen, sadelmager Mikkelsen, Skarresø

Der havde hid til ikke været *vandværk* i byen. Men nu var vi flere, der gerne ville have et. *Tømrer Petersen* og *manufakturhandler og sognefoged Schou* begyndte de undersøgende arbejder. Der blev sammenkaldt til møde, hvor planerne blev vedtaget og vi, der havde

³ Vester, der var tidens kendteste indre-missionske handelsmand, havde købt Kjellerupgård (nuværende adresse Stenbjergvej 17, matr. 2) i 1905, men da han to år senere forpagtede Møllerup, forpagtede han Kjellerupgård ud til sin svigersøn I. P. Pedersen, der drev den sammen med sin egen gård (nu "Sloths gård", Stenbjergvej 11, matr. 1 a og 2 e). Vester blev dog boende på Kjellerupgård til 1910, hvor hans hustru havde overtaget ledelsen af husholdningen på Møllerup året før.

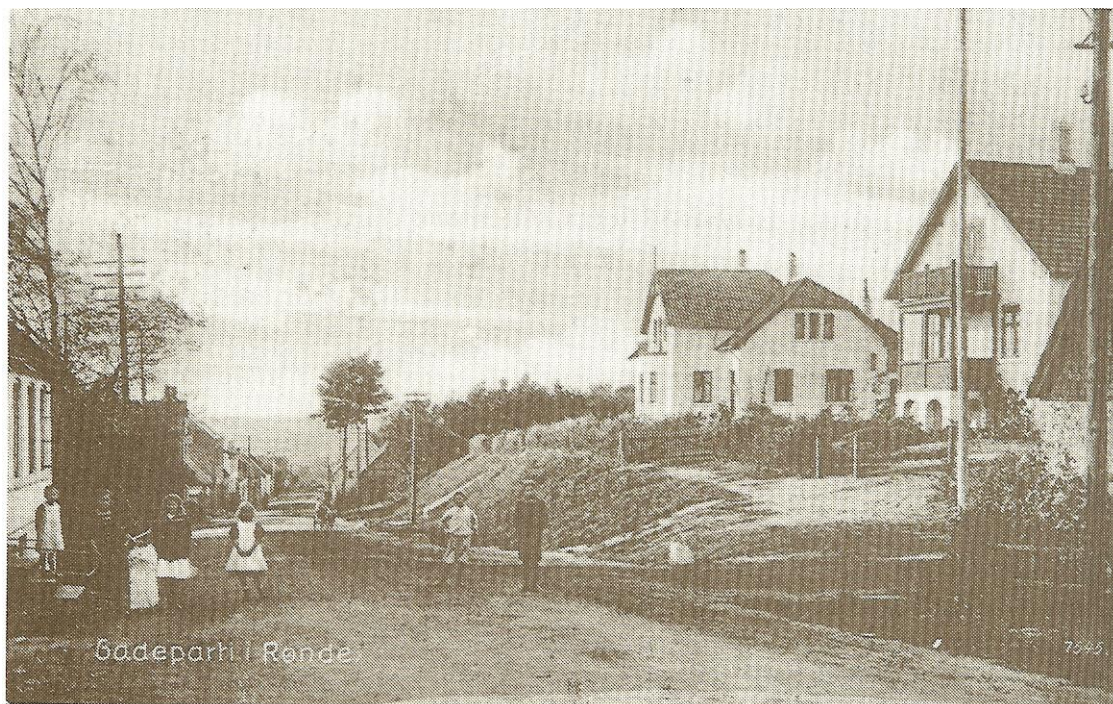
arbejdet med sagen, valgt til bestyrelse med Schou som formand. Vandet fik vi fra en dam ovenfor byen på Kaløs grund, et sted, der kaldtes *Gl. Overgaard*. Der blev støbt en beholder, og vandet kunne selv løbe til alle ejendomme i byen.

I årets løb byggede jeg et hus i Rønde for min kære ven *malermester Mikkelsen*. Det lå ved hovedgaden og blev indrettet med butik, hvor fru Mikkelsen havde udsalg af mange nyttige ting og gennem mange år fik en god indtægtskilde. Jeg byggede ligeledes ved hovedgaden et hus for min gode ven *sadelmager Frederik Mikkelsen*. Endvidere byggede jeg et hus i Skarresø. Vi sejlede af og til på den lille, dybe sø. Nogle af mine folk fiskede. Jeg fik foræret en meget stor gedde; men den smagte så grimt af mudder fra det dybe mudderhul, at vi ikke spiste meget af den.

1907. Manufakturhandler Bundgaard, nyt hus til os selv

Endelig byggede vi det år 1907 en meget stor og fin villa lige for Molsvejen for *manufakturhandler Bundgaard*. Villaen ligger højt. En bred cementtrappe med vist 20 trin og støbt mur ved siderne fører op til den fra vejen. Det var et vanskeligt arbejde at få alle trinene lige høje og brede. Jeg satte et lige bræt ned over dem alle, så det ramte alle kanterne. Det lykkedes. Villaen er hvid og kan ses langt bort. Hovedfløjen mod landevejen er 25 alen lang, og sidefløjen med køkken o.a. nok lige så lang. Der arbejdede vi til hen på efteråret. Hele den skønne ejendom kostede med 200 alen² grund 18.000 kr.

Vi fik ikke lov til at bo ret længe i vort nye hus. En afskediget lærer *Rasmussen fra Rostved* kom og købte det for 4500 kr. Det havde kostet mig 3800, så jeg vandt 700 kr. Jeg forlangte, at vi måtte bo der til 1. maj 1907. I stedet for byggede jeg mig *et andet hus* lige nedenfor. Det var noget bedre med lidt højere til loftet. Det kostede 4500 kr. Der boede vi mellem seks og syv år.

Figur 2. Molsvej-krydset efter opførelsen af manufakturhandler Bundgaards villa på "knolden" midt i billedet, lige ud for Molsvej, opført af Hans Friis 1907. Villaen ses her til højre / midt i billedet (altså bag villaen yderst til højre). Det bebos i dag af arkitekt Ole Havmøller. Til venstre i billedet ses Kaløs lægebolig.

1908. Ny skole i Thorsager

Så kom 1908 med forfærdelig travlhed. Jeg var desværre gået med til sammen med murermeister A. Rasmussen, Rønde, at bygge en ny skole i Thorsager. Overbanemester

*Jensen var arkitekt*⁴ og byggede så fremsynet, at skolen med små udvidelser stadig opfylder de nye skoleloves fordringer. Foruden skolen var der rummelig lejlighed til både en og to lærere.

Desværre kunne jeg ikke være der ret mange dage for mit øvrige store arbejde; ellers skulle jeg nok have fået det til at gå lidt bedre, end det gik. Rasmussen, der i øvrigt var en meget dygtig murer og lavede fint arbejde, var bange som en hare for den strenge arkitekt. Han forlangte undertiden arbejdet udført på en måde, som vi ikke var vant til og ikke havde beregnet. Således forlangte han, at skillerummene skulle aftrappes i murens højde for hvert stilladsmål. Vi plejede at mure fortandinger i ydermuren til forbindelse med skillerummene. Endvidere lukkede vandværket for os, så vi måtte køre vand i store tønder fra bydammen. Det fordyrede det meget for os. Da vi endelig blev færdige med den store skole, var vi hjemfalden til nogle dagmulkter; ved sognerådets velvilje blev det dog ikke til ret meget. Jeg tabte ca. 500 kr. Det var mange penge den gang (murer Rasmussen lever endnu og er i sit 90. år. Jeg kigger af og til ind til ham).

Figur 3. Det kan godt ses på det nye Thorsager skole, der blev bygget af Rasmussen og Friis i 1908, at arkitekten på arbejdet var jernbanearkitekt. En særpræget og smuk bygning, bemærk de fine murstensdekorationer over vinduerne, der skaber sammenhæng med det øverste runde gavlvindue til gymnastiksalen ovenpå. Foto VFH januar 2014.

Stald i Ebdrup

Vi byggede også en 60 alen lang stald for en *gårdmand i Ebdrup*. Det var en stor gård, og manden var også stor i egen indbildning.

Der stod en stor rød tyr i stalden. Væggen ind til den var brækket ned, så vi kunne se ind til den. Den blev vi gode venner med. Den ville så gerne have øl. Når vi kom med en bajer, kom der liv i dens store hoved og øjne. Vi gav den flaskehalsen i munden. Den drak med stort velbehag, slikkede flasken og vore hænder. Sådan havde vi vore småfornøjelser i spisepauserne. Herskabet gav os aldrig noget i den lange tid, vi var der. Jeg havde nogle kampestenmurere til at lægge cementgulve, så vi kunne arbejde andre steder imens. Engang var deres øl sluppet op. En af dem gik ind og spurgte, om de kunne

⁴ Det drejer sig om fløjen parallel med Kløverbakken, der dengang erstattede den tidligere skole nede ved dammen. Bygningen bærer tydeligt præg af at være opført af en "overbanemester", altså tilknyttet jernbanerne.

få en flaske øl. Han fik en af deres eget tynde hjemmebryg. "Den koster ti øre", sagde konen.

Endelig var vi færdige. Jeg fik gjort op med manden, men ikke uden meget vrøvl. Han skulle selv lægge materialet til. Da der blev for lidt kampesten, købte jeg cementmursten til at dække det manglende med. Dem ville han ikke betale; der var kampesten nok, påstod han. Det var der måske også, men de havde kørt så mange læs jord oven på dem, at vi ikke kunne finde dem. "Vi kan jo gå om og se på dem", sagde jeg. "Nej, det har du ingen forstand på", sagde han. Vi gik dog derom. Jeg anslog, at der var 1½ favn. Dem betalte jeg ham. Han blev ved at irritere mig, så jeg nær havde tabt fatningen og havde grebet i ham. Det skete dog ikke (og er heller ikke ellers sket for mig). Vi skulle så have kaffe; men jeg skulle ingen kaffe have og cyklede hjem.

Engang mens jeg var der, skulle jeg kalke lidt for en af naboerne. Jeg tog en lille halv spand kalk, som jeg fik 25 øre for. Dem skulle gårdmanden selvfølgelig have, og jeg havde tænkt at give ham dem, når vi gjorde op. Vi glemte det imidlertid over det andet vrøvl. En dag han var i Rønde, kom han hen på vor arbejdsplads. Da var han meget flink og ville have mig til at lave noget mere arbejde. Det ville jeg ikke, kunne heller ikke få tid. Men han fik sin 25-øre. Da han sagde farvel og kørte, kunne Marius ikke dy sig, men sagde: "Kom nu godt hjem med 25-øren".

De offentlige hverv begynder: hjælpekasse og brandfoged

Nu begyndte udnævnelserne til mine mange offentlige bestillinger. Allerede den 12. marts kom der bud fra sognerådsformanden Kr. Simonsen Lind, at jeg var valgt til bestyrelsen for hjælpekassen. Man skulle tro, at det var en rar bestilling: at gå omkring og give lidt penge til folk, som var i trang. Det var også en glæde for mig; men der var steder, hvor de var vrede, fordi de ikke fik mere. Det tog også megen tid for mig. Det varede til 1917.

Jeg fik en bestilling til det år. Jeg fik brev fra *amtmand Hoppe i Randers* d. 20. juni 1908, at jeg var udnævnt til brandfoged for Rønde med udflyttere. Udnævnelsen gjaldt i 4 år. Den var jeg ikke så glad for. De gamle brandredskaber var i en sørgelig orden. De stod i det gamle sprøjtehus fra fædrenes tid i Gl. Rønde, da denne bydel var det egentlige Rønde. Der stod en rødmalet vogn med rustne hjul. Den skulle jeg have trukket ud og smurt, når vi skulle af sted. De gamle læderslanger var utætte, så der spildtes en masse vand. - Og der var uhyggelig mange brande i min brandfogedtid. Jeg opnåede at give mulkt to gange. Den ene gang var, fordi vi ikke havde holdt brandsyn en gang om foråret. To gange om året skulle vi rundt og se efter, om der var noget brandfarligt ude eller inde. Denne rundrejse strakte sig over en mil i den store kreds.

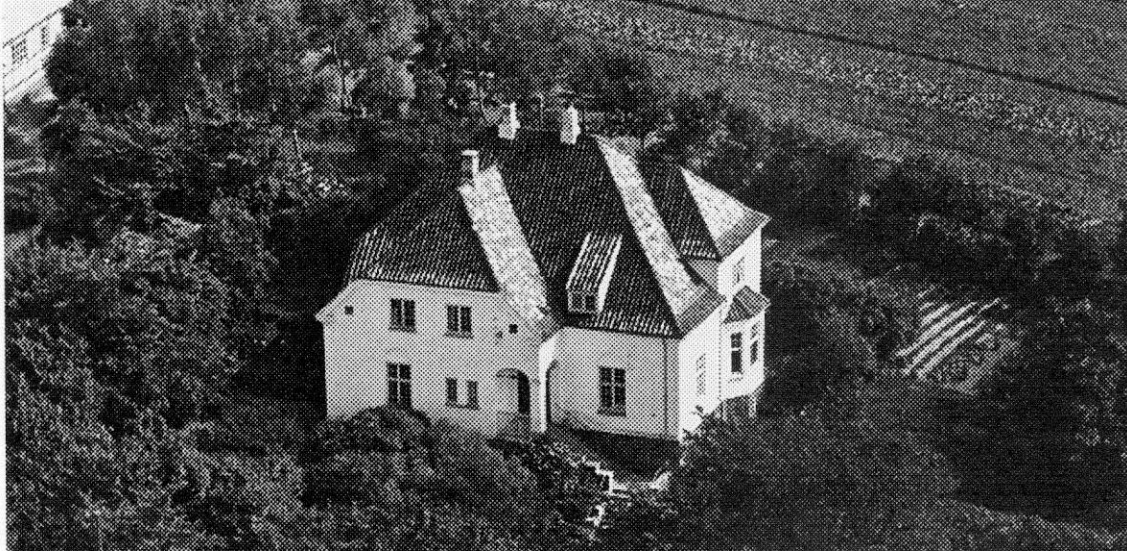
Den anden gang, jeg måtte give mulkt, var ved Bjødstrup skole. Her blev der bygget et udhus. Arkitekten havde sat pladsen af, og sognerådet førte tilsyn. Men man havde ikke taget sig i vare for bestemmelsen i brandloven om, at der skal være 20 alen til nærmeste stråtekte hus. Det havde været min pligt som brandfoged at protestere, men jeg fik det ikke gjort. Den gamle, forsigtige gårdmand på nabogården meldte os. Både tilsynsmanden og jeg måtte give 20 kr. i mulkt.

Jeg frigjorde mig fra denne bestilling, da de fire år var gået.

Den store hvide villa

Nu kom vort største arbejde: en villa til *læge Albeck*⁵. Han havde hidtil boet i Kalø lægebolig i Rønde. Det blev et stort hus og kom til at ligge så højt, at man kan se den hvide bygning helt fra Århus tværs over Kalø Vig. Der skulle være to etager og kælder. Sokkel og kældermur skulle være granitmur med buer over kældervinduerne af tildannede granitsten. Jeg købte 24 favne af nogle gårdmænd i Skrejrup. Da de var leveret og lå i en forfærdelig dyng, målte jeg dem op. Det viste sig, at der manglede 1½ favn. Jeg gjorde opmærksom herpå og fik også resten. De var gode og retskafne mænd og mine venner.

⁵ Navnesammenfaldet med en senere læge Albeck i Rønde skyldes, at den her omtalte læge Albeck var faderen til den senere læge Albeck, der havde praksis, hvor den nuværende sognegård ligger.

Figur 4. Den store hvide villa "på toppen af Rønde", opført af Hans Friis i 1908 til læge Albeck. Villaen husede senere, fra 1964 til for få år siden, Adresseavisen, i de første mange år med trykkeri, der dog fraskiltes 1986. Foto fra 1950'erne.

Så begyndte arbejdet. Jeg havde en ældre mand fra Skrejrup til at hjælpe mig. Han var dygtigere end jeg til den slags og havde de til arbejdet passende hamre. Han havde været entreprenør ved et stort havnearbejde i Århus. Da sokkelarbejdet var færdigt, kom mine svende til at mure; jeg havde mange folk den gang, bl.a. seks københavnere. De var flinke og rare, og jeg var godt tilfreds med dem.

På vestre gavl var en ottekantet karnap, som man havde adgang til fra stueetagen, og med udgang fra loftet var en altan. Ved det sydøstre hjørne var en lukket glasveranda, også til at gå ud på fra loftet. Der var fint trukne gesimser rundt og sort glaseret tegltag. Trappen voldte mig meget hovedbrud. Først gik den nogle trin fra hoveddøren mod vest til en stor afsats og derfra nogle trin mod nord mod landevejen. Det var en vanskelig opgave at udregne trinnene, så de passede helt op til hoveddøren.

Så vidt jeg husker, kostede denne stolte bygning 22.000 kr.

Andet arbejde 1908

Samtidig opførte vi en stor bygning lidt nede i byen for mejerist Overgaard. Den var to etager mod vejen og tre mod haven. En af mine københavnersvende havde overset mit nøjagtigt afsatte mærke, så at siden mod haven blev 2-3 tommer for kort. Så fik vi et stort arbejde med at hugge ind og danne forbandt for en halv sten til, som spidsede ud hen imod forsiden. Vi fik det hele til at se godt ud, og det har holdt godt.

Da vi var færdige med villaen, skulle vi til Essig mark. Jeg skulle opføre stuehuset til en ejendom, der var skilt fra den store *Taastrup Møllegaard*. Da jeg kom derud, sad den gamle tømrer fra Feldballe der. Han skulle hjælpe ejeren at prutte mig ned med prisen. Men jeg sagde: "Får jeg ikke den pris, så går jeg". Så blev det sådan. Jeg var træt af den overvældende mængde arbejde det år. Vi byggede så huset, et ganske almindeligt stuehus. Så kunne vi endelig holde hvil for dette år og holde jul.

1909. Købmandsbutik på Molsvej

De følgende år har jeg ikke så nøje rede på, da mine mange regnskabsbøger gik tabt, da vi 17. februar 1953 solgte vort hus og flyttede til "De gamles Hjem" i Rønde. Et par fik jeg med, men de er først fra en langt senere tid.

Jeg har også en lang smal kladdebog (butikskladde), som jeg brugte til 1906. Når jeg tager den frem, minder den mig om *Kristoffersen*, min gamle arbejdskammerat fra Grenaa. Han havde sammen med sin søster Emilie begyndt en lille træhandel i Grenaa,

som hun passede . Det gik dog ikke. De rejste til Sjælland, men forinden forærede de mig kladdebogen. Jeg købte også deres senge, med hømadrasser på bundbrædderne, for 20 kr. De var lavet hos *snedkermester Bilde*, og *malermester Zebitz* havde malet dem så smukt i birketræ og dekoreret dem med en mængde fugle og blomster.

I 1909 købte vi et hus for *købmand Hartvig*. Han havde en stor ejendom og forretning ved hovedgaden. På Molsvejen havde han en stor villa noget tilbage fra gaden. På denne grund ud til vejen byggede vi til hans svigersøn *købmand Hansen*, der boede i villaen, et hus med butik, kontor og lager. Da vi med stort besvær havde gravet kælderen, kunne der stå en alen vand i den. Vi måtte grave og bore os under landevejen, den halve vejbane ad gangen, og lægge rør. Først så kunne vi støbe og mure. Men da jeg skulle lægge cementgulv i kælderen, måtte jeg med et kantstillet bræt på en stang skubbe mudderet foran mig, til det løb ud i landevejsgrøften. I et kælderrum under kontoret måtte jeg lægge et lag store flade kampesten, som kunne rage op over mudderet, inden jeg kunne lægge cement. Trods de mange genvordigheder slap jeg dog nogenlunde fra akkorden, og huset blev ved omhyggelig dræning ved alle ydermure og skillerum nogenlunde tørt.

Figur 5. *Købmand Hansen* foran sin nyopførte butik på Molsvej. Billedet må være fra 1910, altså året efter opførelsen, idet urmagervillaen overfor er under opførelse, efter de ophobede byggematerialer at dømme. Villaen, som landposten står foran, må være Molsvej 7, der unægtelig også ligner et *Hans Friis*-bygning. Den hvidklædte herre ved postvognen er formodentlig postkontraahent *Olsen*. I baggrunden ses manufakturhandler *Bundgaards* villa, opført af *Hans Friis* i 1907.

1910. Urmagerbutik på Molsvej

1910 byggede jeg en stor villa med butik for min ven *urmager M. Madsen*. Det er et stort hus med kælder under det hele. I stueetagen er der stuer, butik og værksted og på loftet en lejlighed. Madsens ven *arkitekt Egefældt fra Randers* havde lavet tegningen. Huset er både praktisk og meget smukt, især udsmykningen ved hoveddøren. Et mørkt punkt var der under opførelsen. En af mine folk havde muret et lille stykke af facaden mindre pænt. Madsens svoger *Bertel Jørgensen* gjorde ham opmærksom på det, og den ellers så rolige og stille mand blev meget vred og bebrejdede mig det. Jeg var meget ked af det, men fik det da ordnet så nogenlunde. Madsen var ellers en meget god mand, en af "de stille i landet". Han hørte til IM's samfund, men var ikke meget fremtrædende. Han var en meget dygtig urmager og havde i sin ungdom opholdt sig adskillige år i Svejts, Frankrig og England.

Figur 6. Urmagervillaen Molsvej 9, opført af Hans Friis 1910 til urmager M. Madsen. Villa med butik blev senere overtaget af sønnen Knud Madsen, der flyttede butikken om på Hovedgaden. Træskuret foran huset blev bygget til svogeren Lauritz Jørgensens cykelforretning, der senere blev flyttet om på Hovedgaden, hvorfra Lauritz Jørgensen fra 1919 startede sin karriere som "Djurslands rutebilkonge". I baggrunden manufakturhandler Bundgaards villa. Foto fra 1912.

Vrinnere mejeri

Derefter byggede vi Vrinnere mejeri færdigt. Det var for *mejeriejer Overgaard Nielsen*, som vi byggede det store hus for i 1908. Jeg var ked af at komme i kast med ham igen, for han ville godt snyde mig lidt, hvor han kunne. Jeg troede, jeg var sikret. For en dag kom *murermester Christensen, Mørke*, ind til mig og søgte arbejde som svend. Jeg ville ikke have ham, fordi han var så fordrukken, men viste ham hen til Overgaard. Han fik også arbejdet, og det gik godt en tid, men så engang han fik en større udbetaling, stak han af. Overgaard kom så til mig; jeg var for svag og sagde ja. Da vi kom til, var det to-etagers forhus muret halvt op og det lange mejerihus til rejsning. Konen havde lavet tegningen. Der var ingen gesimser vist, og de var derfor ikke medregnet i mit specificerede tilbud. Han ville ikke betale for dem: "Så holder vi op", sagde jeg og var glad for at slippe så let fra ham; men så gik han ind på at betale, og vi måtte fortsætte. Det blev hen på efteråret. Det var lidt køligt, når vi skulle spise vor mad. Der lå et gammelt vist nok ubenyttet maltgøreri lige overfor. Der havde Overgaard lejet et stort rum, som han havde fyldt med forskellige mejerisager, som han havde købt fra et nedlagt mejeri i Tved. Vi havde vor kommers med disse gamle ting. En rund jernindretning, nok af en gammel kakkelovn, fyrede vi i med træstumper fra byggepladsen. Vi havde petroleum og smøreolie i mængde. Der kunne blive en meget stor varme. Når vi sad omkring ilden på kasser o. lign. kunne der komme et forfærdeligt knald. Det var cementgulvet, der sprang. Det skete tit, mens vi var der. Vi murede dampkedlen ind, lavede perronen og byggede et wc ude på grunden. Det byggede vi to gange, da vi den første gang var kommet uden for skellet, der ikke var så nøje afsat. Dette arbejde, som ikke var med i beregningen, ville jeg godt have haft noget for; men jeg fik ikke noget, hverken for første eller anden gang. Omsider var vi færdige, og jeg slap vist nogenlunde fra akkorden. Siden var han hos mig og ville have mig til at bygge et mejeri for ham på Sjælland, men det sagde jeg bestemt nej til. - Sådan gik 1910.

1911. Hvidtvedgaard

I 1911 var mit vigtigste arbejde genopførelsen af *Hvidtvedgård*, der ligger 5-6 km nordøst for Rønne. Den blev sidst på sommeren ødelagt af en stor brand, opstået under tærskning. Ilden tændte i det tynde spåntag, og overet brændte ned og ligeledes på østre og vestre længe. Stuehuset, der var bindingsværk med stråtag og nok 200 år gammelt, brændte helt ned.

Det var ellers meget smukt og velholdt.

Hvidtvedgaard var en gammel selvejergård, hvor der vist altid havde boet finere folk, vist endog adelige. Under koret i Thorsager kirke stod nogle gamle kister, som man mente var fra Hvidtvedgård.

Gården havde et meget stort, men dårligt jordtilliggende. *Proprietær Emborg* solgte den for en meget lille pris til *Søren Knudsen*, som en del år havde været murermester i Rønde og tjent godt. Knudsen var en dygtig mand og havde penge. Han tog straks fat og opdyrkede det store kær og engen, hvor der mest voksede lyng, siv og buske. Dette store areal, ca. 80 tdr. land, blev et værdifuldt stykke til gården. Før havde der på den store gård kun været ti magre køer og en mængde får. Nu tredobledes antallet af kreaturer, til trods for at Knudsen havde solgt 60-70 tdr. land til sin ældste søn *Rasmus* til dyrkning, og nok lige så meget i granplantage (denne gård hedder "Granly"). Ved branden var sønnen *Christian Knudsen* ejer af gården. Han var gift med Kirstine Kollind fra en gård i Rudrup. De var begge meget gode mennesker. Havde de gamle været fornemme, så var disse helt bønder og lige med deres folk. De hørte til IM's samfund, var glade og muntre. Arbejdet gik med liv og lyst. De havde let ved at få og beholde folkene, skønt gården ligger meget afsides.

Jeg fik den vestre bygning at istandsætte og indrette som en god, midlertidig lejlighed til gårdens herskab og folk. Under arbejdet indrettede vi os et lille rum til at spise vor mad. Vi tættede godt for vind, kulde og regn og havde det hyggeligt og varmt. Vi fyrede i en gammel kakkelovn, som havde været i branden.

I vinterens løb brød vi staldmurene ned. Vi underminerede et stykke ad gangen og væltede det. Det var støbt af meget stærk beton og vanskeligt at slå i stykker med de store stenhamre. Ligeledes opbrød vi cementgulvene. Alt materialet trillede vi ud i gården. Det blev en rædsom dyng, som vi dog siden fik brug for.

Det blev hård vinter en tid. Vi måtte traske den lange vej i sneen med vore træskostøvler på.

Hen på foråret begyndte vi rigtig at tage fat. Vi læskede 100 tdr. kalk, som jeg købte hos en kalkbrænder i Mørke for 3,50 kr. pr. td., leveret på pladsen. Vi tog først fat på stuehuset, som med to vældige høje kvistpartier sprang lidt frem foran det øvrige. Det er smukt murværk af røde, håndstrøgne sten, som jeg fik fra Århus. Størsteparten af stenene var til staldlængen og maskinstrøgne. Fugerne var glat afrevne. De var ved at komme stærkt frem dengang. Vi var ikke vant til dem, men kom snart efter dem. Det er en god, stærk fuge, når den bliver lavet samvittighedsfuldt. Fugerne skal trykkes fast ind mellem stenene, og der fyldes mørtel på, til de er lige med stenene, før de afrives med en træpind, som man let kan lave sig.

Stuehuset er højt og tager sig godt ud. Staldlængen var det største arbejde, 120 alen lang. Den gik i flugt med bagsiden af laden. Vi havde et vældigt arbejde med at få jernspiltovsstolperne stillet an. Først havde vi støbt fundamenterne. De skulle være nøjagtigt lige høje og efter båsenes vidde. Så skulle der lægges svære jerndragere op til at bære jernbjælkerne og skrues sammen med disse. Stolperne skulle stå aldeles lodret, så jeg måtte bruge hængelod. Derpå kom arbejdet med murede hvælvinger over det store hus, og da dette var forbi, blev der lagt cement over det helt til en jævn flade.

På gårdsiden var der nogle store murede kviste med lemme. Der trillede vi cementen ind over en bro, som gik langt ud i gården.

Det var meget varmt den sommer. Vi skulle ofte have noget at drikke. Vi købte øl i små ankre, som vi havde stående svalte nede i kælderen i vestbygningen. Vi var mange folk. Der skulle meget til.

Laden, der var af kampestensmur, skulle istandsættes både ud- og indvendig. Den udvendige mur fugede vi, hvor det var nødvendigt. Den indvendige var jeg mest bange for, da jeg havde erfaring for, at en sådan mur pludselig kan styrte sammen. Vi fik et par lange høstvogne ind i laden og lagde stillads på dem. Det passede godt i højden, når vi lagde bomme over sidefjælene. Jeg var ikke dristig. Når vi stak et kisteskaft ind i en af fugerne, kom der en stråle af sand ud. Kalken var helt fortæret. Vi fejede alt det løse af væggene med en stiv kost og lagde et godt, stærkt lag cementmørtel over det hele. Så vidt jeg husker, havde jeg beregnet 60 sække cement (dengang fik vi cement i sække, svarende til to poser af dem, de leverer i nu). Vi lavede også en meget stor ajlebeholder og et møddingssted med cementbund og støbt mur omkring.

Jeg bliver syg

Vi var nået til høsten. Høet var kommet ind i laden. Vi var næsten helt færdige med arbejdet. Da blev jeg syg. Jeg kunne mærke noget i halsen og fik noget at gurgle i hos fru Knudsen. Så gav hun mig en tallerken hønsekødssuppe. Det spiste jeg, gik ned i laden og borede mig ned i høet. Men jeg havde kuldefornemmelser. Jeg tog da min cykel og kørte hjem med stor hast. Det var på høje tid. Jeg skyndte mig i seng. Min kone ringede efter lægen. Han kom og konstaterede en voldsom halsbetændelse. I løbet af nogle dage svulmede halsen mere og mere op. "De er meget syg, mand", sagde min gode doktor *Albeck*. Han tænkte dog mere på en nyrebetændelse, som var stødt til. Det var dog halsbetændelsen, der plagede mig mest. Det var meget strengt at komme igennem, især om natten, jeg kunne næsten ikke få luft, og en dag sagde jeg til doktoren: "Jeg kan ikke holde det ud mere". "Kom her hen til mig", sagde han. Han stod ved vinduet, hvor solen skinnede ind. Jeg havde to bylder inde i munden, dem skar han hul på, og der kom en mængde materie ud. Det gjorde ondt, og sårene var der også en tid, men jeg fik da mere ro. Men så var nyrebetændelsen tilbage. Jeg lå i sengen i tre måneder. Men det gik fremad med helbredelsen. Jeg glædede mig med min kone og mine børn. Jeg ville gerne gå hjem til Gud. Jeg havde jo haft den store lykke, at det evige livs håb havde lyst for mig siden min store oplevelse i Nisum. Men jeg ville også gerne leve lidt endnu sammen med min kære Line og børnene. Jeg husker, jeg sagde til min Line: "Det er godt, jeg er omvendt, for under denne svære sygdom kunne jeg ikke være blevet det". Sygdommen tog af; jeg kunne læse og fornøje mig med mange ting; men jeg var så træt. Min kære doktor kom vist omtrent to gange om dagen, i hvert fald mens der var fare på færde. Det var lige som solen skinnede klarere, når han kom. Han havde et ualmindeligt venligt væsen og kom altid smilende ind til os. En dag sagde han: "Nu må De selv komme op til mig". Det gjorde jeg også. Jeg gik vaklende op ad bakken, hilste ingen, jeg kom forbi. En sådan bevægelse kunne jeg ikke tillade mig. Doktoren stod deroppe og så min gang. Smilende tog han mig ved hånden og førte mig ind i sit kontor. Tynd og mager var jeg. "De ligner udskidt æblegrød", sagde han. Der gik meget lang tid med min rekonvalescens. I alt fem måneder varede det, inden jeg atter kunne tage del i lettere arbejde.

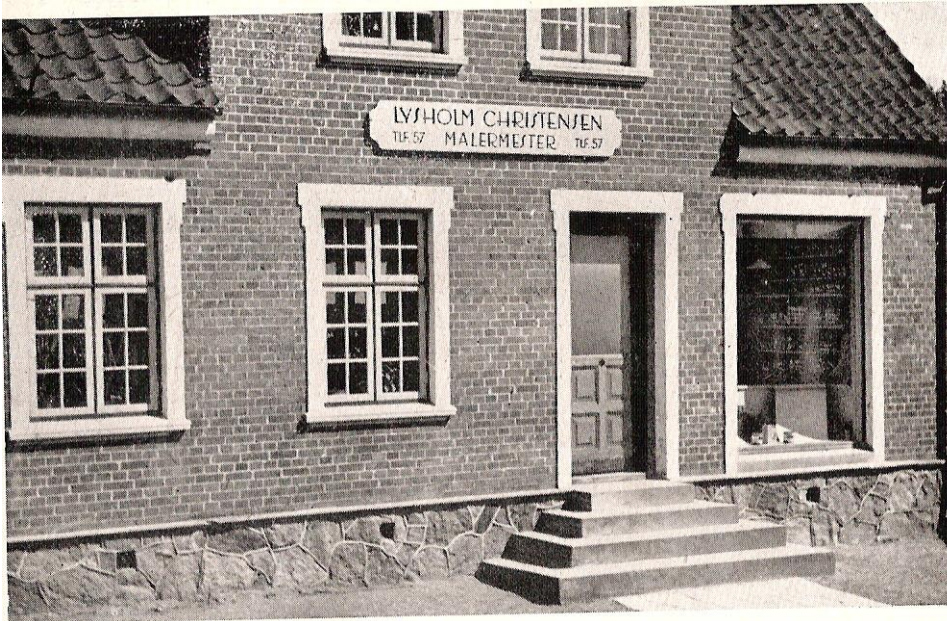
Foruden Hvidtvedgård og et udhus hos en bager byggede vi et beboelseshus for *vognmand A. P. Andersen*. Det var lige påbegyndt, inden jeg blev syg. Jeg kom med til lidt af det sidste: tagunderstrykning, fugning og opstilling af støbegods. Jeg måtte tit gå hjem midt i arbejdstiden og få mig lidt mad hos Line. Jeg var meget sulten. Jeg længtes også meget efter min Line; hun havde døjet meget for min skyld og passet mig omhyggeligt både dag og nat. - Sådan gik 1911.

1912. Hog og malermester Mikkelsen

1912 blev også et år med meget arbejde. Jeg var nu helt kommet mig. Vi begyndte med et stuehus ved gården "*Hog*" 3 km nord for Rønne, en stor gård på 120 tdr. land. Det gik godt undtagen med tegltaget. Tagstenene havde manden fået gennem *købmand Hartvig* med garanti for, at de var tætte. Det var de nu ikke. Hartvig foreslog og betalte fernisering af hele taget udvendig. Hvis det ikke hjalp, ville han levere ham et nyt tegltag. Jeg husker ikke, hvordan det gik.

Derefter byggede jeg for mine kære venner *malermester Mikkelsens* et hus på Molsvejen. Det var et stort og smukt hus med malerværksted i en sidebygning. Der var stor, muret kvist på forhuset ud mod gaden. Der blev lavet en smuk gesims i lighed med den på Hvidtvedgård. Den går rundt om forside og begge gavle. Jeg lavede en model af træ, som skulle passe til en runding i to skifters højde. Jeg rettede rundingen af med et skarptkantet bræt, til den var helt fyldt og jævn af mørtel. Så blev den hvidkalket, da den var tør.

I stueetagen var en god butik, to stuer, kontor, køkken og spisekammer, samt indgang ved søndre gavl. På loftet var en to-værelses lejlighed og flere loftsværelser. Begge huse var af røde sten og fuget. På forhuset var der tegl, på baghuset pap.

Figur 7. Malermester Mikkelsens hus med butik på Molsvej, opført af Hans Friis 1912. Som det ses blev forretningen senere (i 1935) overtaget af malermester Lysholm Christensen. Den huser i dag "Rønde Farve og Flet". Foto 1945.

I dette hus boede maler Mikkelsens fra 1913 til 1935. I de første år boede vi lige overfor, men også efter at vi var flyttet til andre dele af byen, kom vi meget sammen, ligesom vi købte meget i butikken. Vi havde mange glade stunder i dette hus; ingen forstod som de at lave fest og løjer. De unge var særligt glade for at komme der. De havde begge en særlig evne til at gøre godt mod mennesker, og der udgik megen velsignelse fra dette hjem. I de sidste år boede Mikkelsen s gamle mor i lejligheden ovenpå. Hun var gammel, pensioneret distriktsjordemoder fra Ebeltoft. Hun blev vor gode ven gennem mange år. Også vi kaldte hende "Bedste".

Legarths gård

Senere begyndte vi på vort største arbejde det år: en gård til *Frederik Legarth*⁶. Den lå ved Århusvejen, noget tilbage. Mellem vejen og byggepladsen var der et stort mudderhul. Der måtte køres næsten utallige læs grus der, før der kunne køres materialer til stuehuset. Vi gravede grund og kælder - det var noget grimme ler, som næsten ikke ville slippe redskaberne. I kælderen var en lerart så let, at jeg tænkte, det var moler. Jeg gjorde Legarth opmærksom på det; men han interesserede sig ikke for det.

Det er et stort, herskabeligt hus med mange store stuer og mange værelser på loftet. Alle stuerne undtagen spisestuen er på solsiden. Der er en smuk udsigt over Kalø Vig og skovene. Der er en stor muret kvist på begge sider af huset med mønstermur, som jeg lavede.

Derefter byggede vi udhuset, der også var meget stort. Jeg havde kun murerarbejdet. Anthon Jørgensen derimod havde alt cementarbejdet. Det var 1912.

⁶ Det drejer sig om det senere "Lillerup". Legarth kaldte gården "Ottilliesminde" efter sin første hustru, der døde i 1919. Da Legarth gik fallit i 1937 blev gården solgt til proprietær Pedersen fra Rolsøgaard, der gav den navnet Lillerup, efter sigende fordi gården forekom ham noget lille i forhold til de omgivelser, han var vant til på Rolsøgaard. Gården blev købt af Rønde kommune til ældreboliger, avlsbygningerne er revet ned, mens stuehuset er bevaret og nu er en del af A-huset (Aktivitetshuset) Lillerup.

Figur 8. Legarths gård "Othiliasminde" blev i 1937 solgt til proprietær Petersen fra Rolsøgaard, der omdøbte den til "Lillerup", da han fandt den noget lille i forhold til de større forhold, han kom fra. Gårdens stuehus er bevaret og indgår i dag i ældrecentret Lillerup og er bygget sammen med A-huset, der anes bagved i venstre side af billedet. Bemærk murstensdekorationerne over vinduerne i kvisten, der ligner dekorationerne i Thorsager skole. Murstensdekorationerne blev et kendetegn ved Hans Friis' bygninger. Foto VFH jan. 2010.

1913. Lærer Rasmussen og Bjødstrup mejeri

I 1913 byggede vi bl.a. et hus til lærer Rasmussen på Molsvejen. Han havde solgt det, han fik af os, til en gårdmandsfamilie fra Korup. De havde solgt deres gård (Korup er et meget naturskønt sted med frodige marker; men de gamle, som hørte til de vakte, ville gerne noget nærmere til kirke og missionshus). Lærer Rasmussens hus kostede 4500 kr. Derefter kom vi til Bjødstrup mejeri. Således kaldes det, skønt det ligger i Feldballe sogn og nok er udstykket fra Møllerup. Det skulle bygges helt om og udvides meget, og samtidig skulle det gå hele tiden. Mejeriet er et privat mejeri, som dengang ejedes af tre mænd. De vidste godt, at det var en vanskelig opgave for mig, og lattede det, så godt de kunne. Jeg traf også på noget usædvanligt, som jeg havde beregnet for lavt. Men det forstod de helt og betalte, hvad der var rimeligt.

Den nye dampskorsten blev bygget af en skorstensbygger fra Århus. Vi støbte fundamentet tre gange tre alen og samme dybde i jorden. Da den var færdig, skulle den gamle brydes ned; men det var lettere sagt end gjort. Den stod inde mellem de nye spær og ragede nok 12-13 alen op over dem. Vi slog et stort hul forneden. Så fik vi vor lange stige anbragt på et stillads oven på spærene - det var meget vanskeligt at få den rejst så højt oppe. Den blev stivet af med lange brædder. Min broder Michael fik 25 kr. ekstra for at bryde de 20 alen ned, der var muret. Han puttete stenene ind i skorstenen, en mand stod forneden og skovlede dem ud af hullet, og en anden trillede dem væk. Vi havde også et stort arbejde med den høje sokkel, som i fem alens højde var støbt af meget stærk beton, en alentyk mur. Den regnede ikke vore store jernhamre. Vi gravede så jorden bort under den, og endelig væltede den. Nu kunne vi, omend med stort besvær, slå den i stykker med vore hamre, så vi kunne trille stumperne ud. Så skulle vi have den gamle dampkedel ud og derefter dens murværk brækket ned. Det var ikke svært, men det var ubehageligt at stå i det varme støv. Vi blev meget tørstige. Men der var sørget godt for os. De gode mejerifolk satte hver dag en køler med sød mælk et svalt sted. Der kunne vi få rigeligt at drikke. Jeg havde en mand med, som jeg ellers ikke brugte og ikke syntes om. Han tog hele pottemål fulde af fløde og drak. Jeg harmedes på ham og sagde til undermejeristen: "Kan du ikke sætte et potmål med fløde og så komme godt med afføringsmiddel i. Så kan han komme til at sidde på møddingen hele eftermiddagen". Men fyren lugtede lunt og gik ikke i fælden. Jeg skilte mig af med ham, så snart jeg

kunne. Arbejdet varede året ud, og i de følgende år havde jeg også en del arbejde på mejeriet.

Hjemliv, lejlighed på Hovedgaden

Imidlertid havde vi solgt vort hus på Molsvejen og lejet os ind hos *snekermester Sigfred Nielsen på Hovedgaden*. Han var ungkarl, vel omkring de 30. Der fik vi en udmærket lejlighed. Der var to stuer mod gaden og stort soveværelse, køkken og et kammer i solsiden. Vi var glade for at bo der. Han var en god og tålmodig mand. Man havde sagt til mig, at han var vanskelig, men det var han ikke. Han tålte meget spektakel af vore børn. Vi havde tre, og en malermester på første sal havde også tre. De dundrede op og ned ad bagtrappen mange gange om dagen med deres træsko. Men han sagde aldrig noget. Huset på Molsvejen solgte vi til *Frederik Legarth* og fik i stedet en byggegrund ved Frederiks Alle⁷. Men i huset på Molsvejen havde vi vor skønneste tid, mens børnene var små og gik omkring os. Hvor kunne vi lege og glæde os med dem, når jeg var hjemme om aftenen og om søndagen. Så var jeg hest for deres små køretøjer, slog bagud og vrinskede, eller jeg lå på gulvet, mens en eller to sad over skrævs på min ryg. Undertiden sang vi de muntre børnesange. Min gode ven *Rasmus Chr. Rasmussen*, som var lærer i Serridslev ved Tvingstrup, havde skaffet mig Børneskolens Sangbog. Den var i tre afdelinger: 1. De muntre børnesange, 2. De lettere kristelige sange, afpassede for børn, 3. De mange skønne fædrelandssange. Vi sang i alle tre afdelinger med liv og lyst. Der var noder i bogen. Jeg havde lært noderne nogenlunde og kunne spille lidt violin. Vi sang og spillede og lærte mange melodier på den måde. Disse stunder husker børnene endnu.

1914. Bjødstrup mark

1914 blev det alvorlige første krigsår i verdenskrigen 1914-18. Jeg byggede et stuehus for *Albertus Jensen på Bjødstrup mark*. Jeg husker så tydeligt om morgenen, da krigen var begyndt, - vi vidste ikke, hvad øjeblik vort land kunne blive besat og oversvømmet af fremmede soldater - jeg så fra de høje bakker det skønne landskab mod syd: Bregnet kirke, Kalø slotsruin og Kalø Vig med de frugtbare marker ned mod vigen. Jeg fyldtes med en inderlig bedrøvelse. Skulle vort dejlige land blive valplads eller måske fratages os af tyskerne. Heldigvis for os gik krigen udenom, og vi fik nogenlunde rolige tilstande.

Vi fortsatte vort arbejde med stuehuset. Det var meget tørt ved den tid (august måned). Det var næsten umuligt at grave eller hakke jorden op i kælderen. Albertus var vant til at skyde sten. Han brugte nogle patroner, som kunne ordne den største sten. Da han så, hvor vi døjede, kom han hen til os med en patron. Med en jernstang stak vi så dybt et hul i jorden, som vi kunne. Han tændte en lunte an og puttede patronen ned i hullet. Det gav en dump lyd i jorden, og så var jorden løs - en hel kubikmeter eller mere. Dette stuehus blev pænt med en del udsmykning på ydermuren.

En dag da jeg stod på stilladset, kom deres lille pige hen til mig og satte mursten op på stilladset til mig. "Du er en dygtig pige", sagde jeg. "Nej, pigefolk er der ikke noget ved", svarede hun. Det er udtrykket "pigefolk", jeg kan huske endnu. Jeg sagde så noget til hende om, at pigefolk og drengefolk var lige kære for Vor Herre. Jeg holdt meget af børn og var søndagsskolelærer i ca. 20 år. Det begyndte jeg med allerede i Grenå.

Vurderingsmand

1911 var jeg af *Jydsk Grundejer Kreditforening* blevet udnævnt til suppleant for vurderingsmanden, *tømrer Pedersen*. Han var blevet vurderingsmand på foranledning af vurderingsformanden *tømrermester Chr. Sørensen, Feldballe*. De arbejdede sammen i 2-3 år. Så blev de ved en vurderingsforretning uenige om vurderingssummen og indsendte hver sin beregning. Sørensen har da antageligt sagt, at han ikke kunne arbejde sammen med Pedersen og forlangt at få mig med. Fra den tid var jeg med som vurderingsmand.

⁷ Frederik Legarth havde i 1918 købt Rønde Kro af Kalø. Til kroen hørte en hel del jord, herunder den jord, som Legarth lod udstykke bag kroen, hvor vejen meget passende blev opkaldt efter ham til "Frederiks Allé".

Kirkesynsmand

En anden stor og for mig kær udnævnelse fik jeg også i 1914. Fra *provst H. L. Larsen, Thorsager*, fik jeg 31. maj 1914 beskikkelse som synsmand for kirker og præstegårde i Øster Lisbjerg, Mols og Sønder herreder.

De årlige syn fandt sted sidst i maj eller først i juni, en dejlig årstid at komme omkring i disse naturskønne egne. Herudover var der mange andre synsforretninger, f.eks. når en kirke skulle overgå til selveje. Da skulle vi afsted mindst to gange for at se, om nogen del var forfalden eller trængte til reparation. Tiendeejeren skulle aflevere den i fuldt forsvarlig stand. Når vi så kom igen, skulle der henlægges penge, i forhold til hvad kirkens vedligeholdelse havde kostet de sidste 25 år. På dette grundlag skulle der henlægges kapital til en hovedreparation. Alt dette skulle tiendeejeren udrede.

Den anden synsmand var *tømrer Jens Jensen, Løgten*. Han havde været med i mange år og var en solid og god mand. Han vidste god besked med, hvad vi måtte foretage os, hvad vi måtte udsætte hos præst og forpagter (præsterne skulle den gang selv vedligeholde boligen, forpagteren avlsgården). Jeg var jo på bar bund, men lærte af min gamle ven, hvad der måtte foretages.

Min bestilling var det tit at gå op i det højeste af kirketårnene og undersøge, om træværket, klokkens ophængning og læderet, som knebelen hang i, var i forsvarlig stand. Vi skulle også ind over hvælvingerne og efterse lægter, spær og tag samt skorstenen med henblik på brandfare. Vi skulle også se efter i kirkerne, om noget skulle repareres eller fornyes. Også kirkegården skulle efterses samt ligkapellerne og nødtørftshusene, og endelig skulle vi rundt om kirkegårdsmuren eller stendiget og se, om der var brud nogen steder. *Jens* skrev det op i sin bog; det blev læst op for provsten, der indførte det i kirkens synsprotokol, hvorefter det blev underskrevet af provsten og os to synsmænd. På samme måde foregik synet over præstegårdene.

I de første måske 4-5 år kørte provsten selv med eget køretøj. Han var kusk og sad i den forreste agestol, vi to synsmænd i den bageste. Vi havde mange fornøjelige samtaler på disse dejlige synsture. Provsten var livlig og en rar og venlig mand (han hørte til *Indre Mission*). Når vi kørte ud, var vi velforsynede med tobak. Provsten havde sin i en grøn skindpose. Vi kaldte den muleposen. Den kunne nok tage et pund tobak; men den slog dog ikke altid til til sådan en tre-dages tur. Han røg på en stor træpibe. Det samme gjorde jeg, og det var ikke småting, vi to røg af tobak foruden præsternes gode cigarer. Vor gamle *Jens Jensen* røg ikke. Han tog en lille fin skrå, nøjsom som han var i alle måder.

Vi havde tre herreder at komme igennem. Det tog tre dage for Sønder Herred og ligeledes for Mols herred, men kun to for Øster Lisbjerg; men så havde vi nok taget to af dette herreds kirker: *Thorsager* og *Skarresø* sammen med en af de andre. Vi synsmænd fik kr. 1,50 for en kirke og ligeledes for en præstegård. Vi kunne tage seks om dagen og havde så ni kroner i dagløn. Det var ret godt, især når man tager i betragtning, at vi fik mere end god kost i præstegården og logi om natten. Vi blev altid taget godt imod både af præsten og fruen.

Når vi kom, var de gamle gårde omhyggeligt stolpet af, hvor der var bindingsværk, og væggene kalkede. Kalk og mørtel dækkede ofte over noget såre skrøbeligt, som det gjaldt om for præsten at få til at holde i hans tid. Det var i øvrigt ingen spøg for præsterne med dette syn. Der skulle ydes fuld forplejning både til os og til hestene. Hestene skulle have, tror jeg, en eller to skæpper havre.

Kirkerne og præsterne

Nogle af præsterne var ejendommelige. I *Hyllested*, hvor vi kom ved aftenstid, var alt brunt af tobaksrøg: tapet, loft og skilderier. *Pastor Østerriis* røg umådelig meget. Hvordan han var som præst og sjælesørger, ved jeg ikke; der var meget åndeligt dødt i pastoratet. Fruen var og så lidt for sig. Når hun kaldte til aftensbordet, sagde hun: "Vil herrerne og synsmændene værsgod at komme ind og spise". Vi var jo heller ikke herrer af ret megen betydning.

Vi lå om natten i gæsteværelset i stueetagen. Et vindue var taget ud og erstattet med en ramme med trådvæv. En nat vi lå der, var det meget stærk storm og regnvejr. Det piskede ind gennem trådnettet. Men vi sov godt og trygt. Vi lå og snakkede lidt, ind til

min gamle ven sagde godnat. Jeg hørte ham bede Fadervor og noget mere. Han var en from og retskaffen mand. Måske var han lidt for gammeldags for den tid. Af sparsommeligheds hensyn var han ikke alt for villig til at efterkomme præsters og fruvers ønsker. En gang vi talte om politik, sagde han: "A haa alle stemt på anne end Højre". Det passede også for mig, jeg stemte også konservativt.

Fra Hyllested drog vi videre, indtil vi ved aftenstid nåede *Lyngby præstegård*. *Pastor Lutzen* var en god og venlig mand, der havde været præst på Grønland. Han fortalte os meget deroppe fra. *Lyngby kirke* er stor og smuk med et 39 alen højt tårn.

I *Vejlby*, hvor præsten *Søren Jensen Quist* boede og blev uskyldigt henrettet, var vi engang i anledning af et forpagterskifte. Der var meget at notere om de gamle bygninger. Men det, jeg husker bedst, er forplejningen. Provsten og jeg morede os tit over det bagefter. Den bestod i, at vi, der arbejdede med synet næsten en hel dag, to gange fik kakao og kager. Det var nok præstens og forpagterens damer, der havde fundet på denne måde til at slippe billigt fra forplejningen. *Sognepræsten, dr. theol. Lindegaard Petersen*, var vist en hjertensgod mand, men alt for lærd til at blande sig i den slags småting.

Ålsø kirke var også en stor og smuk kirke med adelige begravelser fra de mange herregårde på egnen. Der er også *Søren Kannes grav* med en smuk sten. Jeg glædede mig meget til at se de gamle smukke ting, som fandtes i de kirker, vi synede.

Jeg mindes også med særlig glæde *Hornslet kirke*, *Rosenkrantzernes kirke*. I et rum står nogle kister, og i selve kirken er der smukke epitafier med store inskriptioner.

Engang på en tur til *Helgenæs* kom vi lidt sent på det. *Pastor Heilmann* mødte os på trappen uden for stuehuset med en bakke med whisky og sodavand. Men provsten og jeg var begge i Blå Kors, og vi havde heller ikke tid til at nyde noget. Kirken har et højt tårn, men er ellers ret ordinær. Måske er Marsk Stig begravet her. Der er fundet nogle ben under gulvet; men de kan for den sags skyld også stamme fra andre. Og Marsk Stigs grav vises jo mange steder.

Da vi kom til præstegården igen, fik vi en god aftensmad. "Vi to gamle vil knageme ha en dram", sagde Heilmann til Jens Jensen. Vi spiste en masse fuglevildt der.

Dråby kirke er nok den største i Mols herred og måske i hele vort synsdistrikt. Der har Ebeltoft by og hele landet mod syd hørt til.

Ebeltoft kirke er stor og smuk, især indvendig. Træværket er malet med skønne beroligende farver, så man befinder sig godt og finder hvile for sindet og tankerne i dette fredelige gudshus. Det høje tårn vender mod syd og ender i et højt spir.

Også *Hjortshøj kirke* har et stort og bredt tårn. Kirketiendejeren hed Lange og var stor murermester i København. Hans far havde haft en større gård på egnen og købt tre kirker, to i Jylland og en på Sjælland. Lange kom over, da kirken overgik til selveje.

1914-15. Vores nye hus på bakken, Frederiks Allé

1914 havde jeg begyndt at bygge på et hus til os selv på en grund på *Frederiks allé*, som jeg havde fået i bytte med vort hus på Molsvejen. Jeg havde støbt sokkel og kældermur. Så kom krigen. Jeg turde ikke fortsætte, men blev boende i vor lejlighed ved hovedgaden. Men nu skulle ejeren giftes, og jeg måtte tage fat med al kraft for at få huset bygget. Det var 1915. Vort hus blev det største, bedste og smukkeste, vi havde haft, 16½ alen langt og 13 alen bredt. Stigningen på grunden er så stor, at forsiden er rigelig en etage højere end bagsiden. Kældermuren var på forsiden og et stykke hen på gavlene muret af brændte sten, hul mur og pudset. Resten var røde sten og fuget og med tegltag. Forside og gesims er med udsmykning, vinduer og hovedindgangsdør smukt udstyret med puds og hvidtet. Gangen var mod syd med et fag vinduer. Ligeledes vendte de to stuer mod syd med et fag brede vinduer i hver med udsigt over vigen og Mols, helt til Aarhus. Mod nord og øst er soveværelse og køkken samt en mindre stue. Min gode ven

maler Mikkelsen malede det så smukt, og vi boede så dejligt der. Det hele kostede ikke over 4600 kr. Der var også kvist på forsiden med et stort rummeligt værelse. I kælderen er der en stor god stue, som blev udlejet til en dameskrædderinde for 60 kr. Der var også vaskehus og brænderum samt husholdningsrum. Jeg måtte lave trappetrin op ved vestre gavl, hvor man så kom ind i et lille baghus med gang og toiletrum.

1916. Bjødstrup missionshus

Samme år, 1915, byggede jeg et hus til min ven *Petersen*, stort og med to lejligheder. Jeg husker ikke mere af, hvad vi byggede det år, men travlt havde vi altid. 1916 byggede vi et missionshus i Bjødstrup. Det år kom vi til at give 50 øre i timen, og nu steg det hurtigt. Der blev oprettet en forening for bygningshåndværkere på landet. Priserne blev fastsat ved forhandling mellem mestre og svende som i byerne, og vi fik udleveret en trykt priskurant over al slags murerarbejde med bødestraf for at tage mindre.

Figur 9. Bjødstrup missionshus blev opført af Hans Friis i 1916 og blev egnens absolut flotteste missionshus. Det afspejler, at Bjødstrup var præget af nogle store og rimeligt velhavende gårde. Missionshuset er i dag autoværksted. Foto 1965.

1917. Jeg bliver statshusmand

Om arbejdet i 1917 husker jeg kun, at vi gik en meget lang tid på *Rønde kro*, hvor der blev lavet meget om både ude og inde. I vestre sidelænge blev der indrettet *banklokaler* for *Århus Privatbanks Rønde-afdeling*⁸.

I det samme år begik jeg den store dumhed at købe en statsejendom mellem Rønde og Følle. Forholdene var blevet lidt vanskeligere med al den rationering af fødevarer og brændsel og andre ting. Jeg mente, det måtte være bedre at avle lidt selv. Sådan var det jo i min barndom. De fleste landhåndværkere havde lidt jord. Jeg tænkte ikke på, at tiden var blevet en helt anden.

Vi flyttede så fra vort hus på bakken, hvor vor yngste datter Inger var blevet født d. 17. januar 1917 og Samuel konfirmeret i oktober året før. Men det blev en svær tid mange gange. Jeg havde meget murerarbejde. I *Skrejrup* opførte vi en stor ny staldlænge hos *Niels Moesmand*, og i *Kejlstrup* lavede vi et stuehus helt om. Vi byggede også noget på en lille gård i *Uggelbølle*. Ved siden af skulle jeg så passe landbruget. Jeg skulle have korn og roer sået til sin tid og først have kørt gødning og ajle ud. Det gjorde jeg selv, både læssede og spredte. Jeg lånte min genbo Niels Holsts heste. Han boede i en gård lige overfor ved Århusvejen. Han blev mig en dygtig lærer i landbrug. Han var en god og

⁸ Denne bygning blev senere indrettet til bageri, og fra 1960'erne til bodega under navnet "Kringlen", der skulle minde om fortiden som bageri.

hjælpsom mand, der hjalp mig med næsten alt. Vi kom til at holde meget af både ham og hans kone Petrea. De blev vore gode venner, og vi skylder dem meget. Jeg måtte leje købmand Hartvigs heste og karl til pløjning om foråret, så vidt jeg husker for 12 kr. om dagen. Niels Holst såede roerne efter at have købt frøet. Han var jo sagkyndig på det område. Da de skulle renses, hentede jeg min bror Michaels hest - han havde købt ejendom på Rostved mark. Dette rolige liv at gå bag efter hesten tiltalte mig. Ejendommen - 51 tdr. land meget god jord - købte jeg uden besætning. Jeg købte to gode køer for 1700 kr. Af den ene fik vi en smuk kviekalv, som vi solgte om efteråret for 90 kr. Vognen, som var ved ejendommen, solgte jeg for 65 kr.

Line og Poul tyndede roerne. Jeg var også med, men jeg tror nok, at Line var dygtigere end jeg. Da høsten kom, var det mig en glæde at gå derud sammen med min Line og høste vort eget korn. Vi havde en god høst, det var groet godt. En dag tog jeg en af mine arbejds mænd med; vi lagde hele bygvangen på skår. Line og jeg hjalp så hinanden med at binde det op og sætte det sammen. En havrevang høstede *Niels Holst* med selvbinder og kørte den også hjem, en anden havrevang høstede en anden nabo, *Jens Olsen*. Den kørte jeg hjem med Michaels hest tillige med rugen. Vi fik det ind inden natten, men det blev sent. Line og børnene tog fra. Om efteråret havde jeg en vognmand til at pløje og køre roerne hjem i nærheden af huset. Holst såede rugen, og jeg havde en arbejdsmand til at kule roerne. Vi slagtede to svin og beholdt selv 1½. Sådan gik tiden, vi havde en ret god indtægt af mælk og æg. Brændsel var det ikke så godt med. Vore tørv var ikke tørre, og vort tørverum var i kælderen; det blev de ikke bedre af. Vi fik nogle kul og briketter og kom da over vinteren. Men jeg indså, at sådan kunne det ikke blive ved at gå. Vor årsindtægt var i og for sig ikke så ringe. Men ejendommen var for lille. Havde den været så stor, at vi kunne have levet nogenlunde godt af den alene, er det ikke godt at vide, hvordan det var gået. Vi havde begge stor kærlighed til jorden og dyrene. Om foråret solgte vi stedet til en husmand fra Rostved mark, *Søren Hougaard*, på den betingelse, at vi måtte blive i det til midt i maj. Vi skulle jo have bygget os et nyt hus. Han købte det for 13.500 kr. Jeg forlangte 14.000 for det, men da han lod, som om han ville gå, blev jeg bange og slog 500 kr. af. Min Line blev vred og sagde: "Dem kunne du have givet mig; de skulle nok have taget det". Det var vist nok sandt; hun var tit klogere end jeg.

1918. Huset på Højskolevej

Først det år (1918) skulle vi have bygget et stykke til *Niels Juels* stuehus. Det var solgt til arkitekt *Torvald Jensen Ginnerup*, som vi havde haft til tegnelærer i Nisum. Derpå skulle vi skyndsomt have bygget et lille hus til os selv, samtidig med at jeg havde murerarbejdet på et stort og smukt hus til min gamle ven *Pedersen*.

Jeg købte en grund ved *Højskolevej* af *Legarth*. Vort nye hus blev ikke stort. Jeg var bange for gæld (det har jeg altid været). Det kom til at koste 9000 kr. Havde jeg beholdt vort store og smukke hus på bakken, som jeg solgte til *Ingemann Hersk* for 6450 kr., blot et år længere, kunne jeg have fået 12.000 for det.

I det nye hus var der to stuer mod *Højskolevej* og køkken, sovekammer og spisekammer mod haven mod sydøst. På loftet tre kamre. Der blev baghus med vaskehus som baggang, hønsehus og wc. I kælderen var der to rum til brændsel o. lign. Det var det første af vore egne huse, der var glatpudset og kalket udvendig. Det var prydet om fordør og vinduer med smukt puds, udstukket med sinkninger, som man sinker dør- og vindueskarmerne sammen. På forsiden er det ottekantede *Davidsskjold*. Det hele, også en ramme langs taget på begge gavle, gult kalkfarvet.

Det lille hus blev smukt tapetseret og malet af min ven *Mikkelsen*, ja i gangen så godt, at det ikke behøvede maling i 35 år. Vor gode ven *gartner Poulsen* anlagde og beplantede haven med forskellige frugttræer og buske: stikkelsbær, ribs og solbær. Ud mod vejen var der mange sirbuske med smukke blomster, hver efter sin art, mange roser og et stort tal af sommerblomster og nogle stauder. Det blev meget smukt alt sammen. Ved den nordre gavl lavede han et lysthus af sirbuske. Der satte vi et bord og et par bænke og opholdt os der undertiden på varme dage. Ud for hoveddøren blev anlagt en rund græsplæne, hvor vi hurtigt fik en flagstang opstillet.

Rønde Mejeri

Samme år byggede vi *Rønde mejeri*. Jeg havde murerarbejdet sammen med *murer A. Rasmussen*. Desuden havde jeg to huse til ved *Højskolevej*. Dem måtte vi også hjælpe hinanden med. Det gik alt sammen godt; vi var mange folk til arbejdet; men det blev nok jul, før vi var færdige. Mejeriet var en hel gård. Der var bolig for mejeribestyreren ud mod Århus landevej, meget stor og fin. "Det ligner en amtmandsbolig", sagde en mand.

Derpå kom den store mejeribygning langs med det, der nu hedder Kristen Herskindsvej, og endelig et stort udhus parallelt med mejeriet. Her er der ostelager m. m.

1919. Gymnasiet i Rønde

1919 blev om muligt endnu mere travlt. I 1917 var *gymnasiet i Rønde* blevet bygget. Men det viste sig snart at være alt for lille både hvad elev- og klasseværelser angik. Den mægtige hovedbygning er en *kopi af Indre Missions Seminarium i Århus*. Nu blev den yderligere for lille, da der skulle indrettes plads til forstanderen med husstand. Denne lejlighed blev indrettet på første sal og tog de fleste af de derværende elevværelser. Foruden hovedbygningen var der en sidebygning mod syd, vinkelret på, men ikke bygget sammen med hovedbygningen, 30 alen lang. Mellem de to huse var der gennemkørsel. (Arbejdet med disse første bygninger havde jeg ikke).

Nu skulle sidefløjen brækkes ned. Det gjorde mig ondt, at dette pæne hus skulle brydes ned og alt det pæne murerarbejde være spildt. Tagsten og mursten tog vi ned og rensede. Der var nok 30.000 mursten og 3000 tagsten. Vi sad og hakkede mørtel af i mange dage. Den nye sidefløj er to etager med mansard. I alle tre etager er elevværelser. En mægtig septiktank satte vi ned uden for wc'erne, ca. fem alen dyb og to alen bred. En lignende satte vi ned ved hovedfløjen. Et stort kloakarbejde havde vi med at skaffe afløb for regnvandet fra gården samt fra køkkenet. Vi var mange mand, og vi arbejdede og sled for at få forstanderen og eleverne ind efter høstferien. Vi blev ved at arbejde til jul. Da var jeg træt, og det var mig meget imod, når telefonen ringede, og nogen ville have mig til at lave et eller andet. Jeg gik vel; jeg ville nødig være uvenner med nogen. I julen samledes vi så alle til en dejlig julefest. Samuel var i lære hos *købmand Mogensen i Følle* og kunne let komme hjem. Det havde været et godt år; jeg tror nok, at min nettofortjeneste var noget over 7000 kr. Jeg gav min Line 500 kr., som hun satte i sparekassen. Jeg skyldte hende dem på en måde for handelen med statshuset. Karen fik et orgel.

Medens vi var ved at lægge tag på det nye hus på gymnasiet, så vi, at der var ildløs 3-4 km nordvest for Rønde. Jeg gik derud. Det var *Niels Rasmussens gård i Smogen*, der brændte. Det var gamle bygninger, alle med stråtag. Så der blev ikke meget tilbage.

I vinterens løb forhandlede jeg med manden og fik arbejdet med stuehuset og to udhuse. Dette arbejde begyndte vi på om foråret. Det skulle endelig op inden høst. Gårdmandens var gode og rare folk. Vi fik mange gode middagsmåltider.

Figur 10. På dette billede af Rønne set fra vest i 1920 ses to af Hans Friis' nyopførte bygninger: i midten, til venstre for træalleen, Rønne Privatmejeri opført 1918, og yderst til venstre "Indre Missions Artiums- og Præliminærkursus i Rønne", i daglig tale Rønne Kursus, opført 1917, men sidefløjen mod syd med elevværelser opført af Hans Friis i 1919. Hans Friis' omtale af opførelsen af hovedbygningen i 1917 tyder – overraskende nok - ikke på, at han havde dette arbejde. Privatmejeriet, der var et missionsk "søndagsmejeri" og ikke arbejdede om søndagen, blev i 1925 til Andelsmejeriet Kalø-Vig (ophørt 1970 og derefter nedrevet), mens Rønne Præliminær- og Artiumkursus i dag er blevet til Rønne Privatskole og Rønne Gymnasium. Begge bygninger afspejler således det stærke Indre Missions samfund i Rønne, og det er tydeligt, at Hans Friis, som selv hørte til Indre Mission, fik murerarbejdet for personer og institutioner inden for Indre Missions-samfundet. Hans venskab med den kendte indre-missionske handelsmand Frederik Legarth tyder i samme retning. Legarth havde solgt grunden til både gymnasiet og mejeriet. Foto 1920.

Helliggørelsesmøde i Gram

Dette år rejste min kone og jeg til et af de såkaldte helliggørelsesmøder i Gram. Sådanne møder har i mange år været afholdt hver sommer forskellige steder i vort land, mest i Jylland. Deltagerne bliver indkvarteret på stedet med frit ophold.

Vi valgte Gram. Det var en inderlig stor glæde at komme ned til det elskede genvundne land. Legarth kørte i sin store bil. Foruden ham var min kone og jeg, *maler Mikkelsen* samt *mejeribestyrerens kone* med. Vi regnede med at nå til Kolding den første dag. Men straks vi kom til *Skæring*, var der noget i vejen med bilen. Smeden, den eneste, der havde forstand på biler, var til fest nede ved stranden. Vi sad i vejgrøften et par timer og havde det godt. Vi havde ikke tabt modet. Vi kom ikke længere end til *Horsens* den dag. Her boede vi om natten på missionshotellet.

Næste dag kørte vi til *Kolding* og så samlingen på slottet. Vi var også i Skibelund krat og så en mængde stene med inskriptioner over berømte mænd, mest sådanne, som havde kæmpet for Sønderjyllands sag. Vi kørte over *Kongeåen* til *Ribe*, den gamle berømte stad fra Valdemarernes og Erik Menveds tid, da "de dansede sig på slottet ind med dragne sværd under skarlagenskind, for Erik, kongen hin unge". Vi tog straks hen på det fine hotel på torvet og fik noget at spise; vi var sultne. Derefter var vi oppe på det store tårn, hvor egetrappetrinene næsten aldrig ville få ende. Så var vi på *Riberhus Slotsbanke*. Der var ikke meget at se, voldgraven er næsten tør.

Så rullede vi ad *Gram* til. Bedst som vi kørte, sagde min kone: "Der løber et hjul ved siden af vognen!" Det var dækket af et af hjulene. Det var for stort. Vi fik donkraften frem og den store vogn lettet og det vildfarne dæk sat på igen. Endelig kom vi til Gram. Der skulle *fru Adamsen*, mejeribestyrerens kone af. Hun ville helst være blevet hos os, som hun kendte. Hun var så bange for det fremmede og så sær. Vi ville af med hende og

fik fat i manden, hun skulle være hos.

Så kørte vi til *Brandstrup*, 4-5 km nord for Gram. Der skulle vi andre være på hver sit sted. Min kone og jeg kom til en gårdmand, *Johannes Wellendorf*. Han var tysker, men havde stemt for Danmark. Han var en meget god mand og en alvorlig og glad kristen. Vi havde et godt hjem der i de 3-4 dage, mødet varede. Konen og en halvvoksen datter var danske. Hver formiddag var vi i *Gram kirke*, hvor en af de gode præster prædikede. Om eftermiddagen var der forhandlingsmøder i kroens store sal. Om aftenen havde vi det dejligt hjemme eller gik på besøg hos de andre. Vi var glade for alt det gode, vi havde hørt og oplevet.

Nu skulle vi hjem igen. Men bilen var stadig ikke i orden. Den stod hos to unge smede i *Brændstrup*, men de kunne ikke finde fejlen. Vi måtte så køre med den, som den var. Vi kørte over Rødding, Anst og Bække. Men så sagde bilen stop og ville ikke længere. En gammel smed, vi henvendte os til, var ærlig og sagde, at han ikke havde forstand på biler. Mange kom til og gav gode råd. Nogle mente, det var fordi vi ikke kørte med benzol, som var blevet os stærkt anbefalet af smedene i Brændstrup. Vi fik nu travlt med at tømme tanken. Folk hentede med stor iver, hvad de kunne bjerge, og vi hentede benzin hos købmanden. Meget spildtes på jorden. Det var et under, at der ikke blev brand, for vi røg stærkt alle tre mandfolk. Nu skulle den så kunne gå; men den gik ikke. Vi var lige ved at tabe modet. Det var ved at blive aften og begyndte at regne. Vi holdt der 2-3 timer. Da kom to unge mennesker forbi. De lukkede op og fandt, at det kun var en lille fejl ved tændingen. Den blev rettet, og vi kørte med stor fart til Vejle. Her var det vanskeligt at få hotelværelse. Det lykkedes at få et tre-sengs værelse på centralhotellet; her kunne vi mænd sove, men så måtte vi ud i byen og skaffe plads til damerne. Fru Adamsen havde en slægtning, en gammel muremester, i Vejle. Hun kunne huske gadens navn, men ikke husets nummer. Det lykkedes os dog at finde det rette sted, og her fik damerne lov til at overnatte. De gamle folk tog meget venligt imod os. Dog - vore vanskeligheder var ikke forbi endnu. Den næste dag skulle bilen ses grundigt efter og have nye dæk. *Legarth* lånte 300 kr. af mig og måske også nogle af *Mikkelsen*. Det varede en evig tid med den bil. Vi kunne jo ikke blive på hotellet hele dagen uden at nyde noget. *Legarth* gik til og fra. Ved et af måltiderne sagde han pludselig til mig: "Hvad er det så, du vil give for grunden?" Jeg sagde, 1600 kr. Han slog til. - Det var en byggegrund, som lå lige over for vort hus. Vi havde handlet om den flere gange. Han plejede at forlange 2000 for den. Jeg solgte den et par år efter til en gårdmand fra Bjødstrup for 2000 kr. Endelig var bilen færdig, og vi kørte hjem glade og muntre og lo ad alle vore biluheld og taknemmelige for al den velsignelse, vi havde hentet i Gram.

1921. Bruusminde i Følle

1921 var der intet arbejde ud over reparationer. Jeg kunne klare det selv med en arbejdsmand til hjælp. Hen på sommeren brændte "*Bruusminde*" i *Følle* under et tordenvejr. Det var en stor gård, vist 760 tdr. land meget god jord. Den ejedes af et gammelt søskendepar, hvoraf broderen, den gamle *Jørgen Bruus*, ikke var helt klar i hovedet længere. Derfor blev det søsteren Esther samt en anden bror, som boede i byen, der ledede arbejdet med genopbygningen. Det blev tilladt murer *Rasmussen & Søn* samt *Anton Jørgensen fra Rønde* og *Mads Rønde fra Rostved* at give tilbud sammen med mig. Jeg fik stuehuset, Rasmussenerne stald og lade, Jørgensen og Rønde østre længe. Nu måtte jeg have mit mandskab samlet; der var arbejde nok til resten af året. Arbejdet gik godt, og årets udbytte blev ikke så ringe.

1922. Egens Brugsforening og Rønde Biograf

1922 byggede vi først et stykke til *Egens brugsforening*. Der fik jeg som arbejdsmand min siden altid gode og trofaste ven *Vilhelm Ulrich*. Han var pålideligheden selv. Han havde dengang et stort hus i Egens, hvori der også var en sal, som missionsfolkene i Egens havde lejet til deres møder.

Fra Egens kom vi til at bygge *biografen i Rønde*, og så husker jeg ikke mere, hvad vi byggede. Men arbejde var der nok af.

1923. Bager Jensen, Rønde Højskole, børnene

1923 byggede vi først et hus på Molsvejen for *bagermester Jensen* til hans datter og svigersøn, og derpå kom sommerens store arbejde: en østre fløj til *Rønde Højskole*. Først foretog vi en meget stor udgravning, da grunden hælder en etagehøjde. Arkitekten var - så vidt jeg husker - *Egefældt fra Randers*. Arbejdet gik godt. Det blev noget af mit fineste murerarbejde. Vi lavede også meget om på den øvrige del af højskolen og havde vist arbejde til jul. Så kunne vi holde jul i vort kære hjem, hvor vi var så glade for at være. Da kom vore børn hjem. *Samuel* var kommis forskellige steder, mest i Vendsyssel. *Karen* var husholdningselev på *Skovriderstedet* det år, og *Poul* var i urmagerlære hos *Madsen*. *Inger* var 6½ år og altid hos os.

Der kom og så altid mange af eleverne fra gymnasiet hos os. Vi sang og spillede. For det meste havde vi en eller for det meste to elever boende på vore loftsværelser. På den måde blev vi kendt med mange, som senere blev præster omkring i landet og også blev ved at være vore venner.

Der kom også mange venner fra byen til os, indbudte eller uindbudte. De var altid lige velkomne.

Til en af de unge elever, som i denne tid boede hos os, fik vi et særlig nært forhold, idet han blev forlovet med Karen. Han hed *Carl August Lind*. Han var et solidt og godt menneske, der arbejdede målbevidst med sine studier, og vi blev snart meget gode venner. Hans forældre havde en gård i Kvie ved Ansager. Også dem blev vi gode venner med, da vi lærte dem at kende.

1924 - 1925. Følle forskole, Blaahse, Jens Foged, graver Gert

1924 byggede vi *Følle forskole*. Vi havde meget døj med at få vandet af kælderen og måtte grave en to meter dyb grøft langt ned i en mark til en dræning og lægge rør. Det blev et pænt skolehus med lejlighed. Det benyttes endnu. Jeg husker ikke mere fra det år, men arbejde var der nok af.

1925 byggede vi et hus for vore kære venner *Frederik og Thyra Blaahse* og derefter et stuehus for min gode ven *Jens Foged på Egens mark*. Det tog os lang tid. Det var næsten to etager højt, pudset og kalket udvendig og med tegltag. Jens var en ualmindelig god mand, og der var aldrig nogen misforståelse mellem os. Så byggede vi et smukt hus for *graveren ved Bregnet kirke, Gert Rasmussen*. Der døjede vi også meget med grundvandet. Vi måtte dræne det ud i vejgrøften, til vi fandt en kloakledning. De to gamle, flittige mennesker levede der i mange år i stor glæde over deres hus og døde mærkværdigt nok begge af tuberkulose i en alder af 85 år.

1926 - 1927 - 1928. Thorsager, Røndegaard

1926 husker jeg ikke, hvad vi byggede; mon det ikke var det år, vi byggede *enkefru Kroghs villa i Thorsager*? Hun var enke efter førstelærer Krogh. Hun var en venlig og god kvinde, som vi kom godt ud af det med.

Så byggede vi en staldlænge for en yngre gårdmand i byen. Han havde en forfalden gård. Ladelængen var væltet af sig selv, og østre længe havde været borte en tid, så de store, stærke heste, også en hingst, som faderen gjorde meget ud af, stak hovederne ud af de nedfaldne vægge og var lige ved at rende med det hele. Vi byggede en stor, god og tidssvarende stald med plads til alle dyrene. Den unge mand var god og flink og let at komme ud af det med.

1927 husker jeg ikke, hvor vi var. Men 1928 byggede vi en stor heste- og kostald på *Røndegaard i Følle* for *proprietær Petersen*. Han var en sjælden god mand at have med at gøre. En dag, jeg kom derover, havde tømreren taget tagværket af og brækket bindingsmuren mod gården ned. Kun den svære og meget høje kampestensgavl mod syd stod. "Den skal ned", sagde jeg til Petersen, "det er livsfarligt for os at gå og arbejde ved den". Jeg tog en lang lægte og pirrede lidt ved toppen. Så styrtede den ned som en dyng mæg. Heldigvis kom ingen til skade. Vi fik det muret op til rejsning, og nu skulle der støbes lofter; vist 80 alen lang var bygningen. Her lærte jeg at støbe loft og båse i stalden med kokssmuld og udrydning fra lokomotiverne. Det kom i store lastbiler til gården. Vi fik at vide, hvorledes det skulle blandes med cement og grus. Sidst lagde vi et smukt glat cementlag oven på bjælker og støbning. Siden brugte vi kun den slags til

lofter. Det var meget let og tørt. Jeg lavede meget arbejde for Petersen også i årene derefter. Røndegård er en stor gård på 125 tdr. land meget god jord, så der var meget at gøre. En dag jeg gik sammen med Petersen for at se på noget arbejde, blev jeg opmærksom på svinehusgavlen. Den var af samme udseende og konstruktion som den, der væltede. Jeg så, at den var ved at slå buler. Jeg sagde til Petersen: "Den vælter". "Tror du?" sagde han, "den ser da meget godt ud". Nogle dage efter blev jeg ringet op fra Rønde gård, at gavlen var væltet; jeg måtte skynde mig at komme derover. H eldigvis var hverken mennesker eller dyr kommet til skade.

1929. Medlem af sognerådet

1929 var der sognerådsvalg, og jeg blev desværre valgt. Jeg havde ellers nok at gøre i forvejen. Jeg havde foruden murerarbejdet mine efterhånden mange hverv. I 1918 var jeg blevet vurderingsformand i kreditforeningen og havde som vurderingskreds Øster Lisbjerg og Mols herreder samt halvdelen af Sønder herred. Der var ansat 6-7 vurderingsmænd, som skulle med i hver sit område. Denne stilling beholdt jeg, til jeg sagde den op i 1952.

Dagen efter sognerådsvalget fik jeg brev fra min gode ven *sognerådsformand N. P. Møller, Skrejrup*, dateret 15. marts 1929: "Idet du herved meddeles, at du er valgt til medlem af Thorsager-Bregnet sogneråd fra 1. april dette år, anmodes du om at møde på asylgården i Rostved tirsdagen den 26. ds kl. tre præcis. P. s. v. med hilsen, N. P. Møller". Så vidste jeg nu, hvor jeg skulle hen de følgende fire år.

Asylgården var et pænere navn for fattiggården. Den var en rædsel for mange gamle, der ikke kunne klare sig selv. Det var også en sær samling at se. Nogle var fjollede og gik og hjalp til, hvor de kunne, inde og ude. Især en af dem, en stor, grov rødmosset kvinde, vakte opmærksomhed. Hendes datter, som hun havde fået uden for ægteskab, var også på gården som husbestyrerinde. Hun var en dygtig og god kvinde. Moderen blev med årene mere og mere tosset, og da hun var døden nær, var hun så vild og ond, at det ikke var uden fare at komme ind til hende. Det var en streng tid for den gode og kærlige datter.

Vi mødtes altså til den fastsatte tid. Sognerådsstuen var stor og lys. Den gik gennem huset på tværs og havde vinduer både mod gården og haven. Der var kontorstole til alle 11 medlemmer. Ved mødet hørte jeg godt efter. Det var jo nyt for mig, og jeg var nødt til at lære af de andre. Sognerådet tog nu ikke så megen tid. Det var mest månedlige møder. Værst var det om vinteren, når skatteligningen fandt sted. Det var i januar og februar måned. Da sad vi der ofte hele dage i træk. Det var drøjt nok, selv om vi nok kunne gå lidt omkring og snakke ind imellem. Noget af det sidste var sammentællingen af nogle lange lister med skattetal. Dem overlod man på *Lauritz Jørgensens* opfordring mig at tælle sammen. Det gjorde jeg gerne; så gjorde jeg da lidt nytte. Jeg talte de lange kolonner sammen midt i færdslen og snakken, og jeg mindes ikke, at der var fejl i sammentællingen.

Vi fik en udmærket føde på gården hos vor gode husbestyrerinde, ja alt for god. Cigarer havde vi nok af, og der blev røget, så det forslog. En del af os kom ind i udvalg. Jeg kom ind i børneforsorgen. Jeg fik to drenge at føre tilsyn med. De var kommet under børneværnet for nogle småforseelser. De skulle aldrig have været der; det satte jo en plet på dem i fremtiden. *Dr. Quortrup*, som var formand for værgerådet, havde været for hård. Jeg havde dem 2-3 år, efter at jeg var udtrådt af sognerådet. Jeg havde pligt til at besøge dem, se efter deres tøj, strømper og linned og tale med dem om, hvorledes de havde det. Det gik alt sammen helt godt. De opførte sig godt i deres pladser. Så kom der en ny ordning, hvorefter de ikke længere var under børneværnet. Jeg var glad for, at jeg slap. Jeg havde nok at se til i forvejen.

1929. Ommestrup hvilehjem, møbelfabrikanten i Rønde, Birch Jensen

Det år, 1929, byggede vi foruden meget andet en stor to-etagers bygning til *hvilehjemmet i Ommestrup* og en en-etagers bygning, som forbandt det nye med det gamle. Der havde vi et stort arbejde. Det gik så godt helt igennem. Der blev i alt plads til 35. Forstanderparret var meget gode og dygtige mennesker. Vi havde det godt og fik

mangen god middagsmad hos dem.

Så kom vi til Rønede og havde murerarbejdet hos min gode ven *møbelfabrikant S. Rasmussen*; der byggede vi en stor, fin villa, som vi først blev færdig med året efter. Det gik alt sammen godt.

Så byggede vi også et hus til nogle af vore kære venner, *Maren og Henrik Birch Jensen*. Det var en stor glæde for min hustru og mig at hjælpe dem til en god byggegrund på Højskolevej. Denne grund havde jeg haft lejet en del år som oplagsplads til mit stillads - der var et skur, hvor jeg kunne have materiel af forskellig slags. Det var en politibetjent i Randers, der ejede den. Nu ville han sælge den, men jeg brød mig ikke om den mere, og så købte Birch den for 950 kr.

Birch Jensens havde hidtil boet hos konens forældre i Gl. Rønede. Birch havde i sine unge år helt mistet hørelsen ved en eksplosion på en fabrik i Fredericia. Han havde lært at slå læder på træsko og forsåle og reparere støvler og sko. Skønt han var meget flittig, havde de hidtil ikke haft meget at leve af.

Vi fik bygget et smukt og praktisk hus til dem. Han fik værksted i kælderen, der på grund af pladsens hældning ikke var kælder til havesiden. Fru Maren fik forretning i stueetagen med rigtig butiksrude. De kom hurtigt godt i gang og er efterhånden blevet ret godt stillet. Hele huset kostede ikke 9000 kr. Siden, da de fik bedre råd, har de fået badeværelse og flere kamre på loftet, og de har fået alt så hyggeligt inde. De er flittige kirkegængere. Han kan ikke høre et ord, men kan se på munden, hvad præsten siger, og får det meste med. Han er klog og begavet, synger godt de melodier, han har lært, før han blev døv. De deltager med lyst og glæde i, hvad der foregår i samfundet.

Jeg bliver pantefoged

1933, inden jeg gik ud sognerådet, søgte jeg pladsen som kommunens pantefoged, for jeg syntes, at jeg, eftersom jeg blev ældre, godt ville nøjes med lidt mindre murerarbejde, og når jeg så havde kreditforeningen, hvor jeg fik mere og mere arbejde, og jeg tillige blev pantefoged, så var det vist godt. Jeg fik altså stillingen, som just var ledig. Så fik jeg noget nyt og fremmed at spekulere i. Først skulle jeg kontrollere, om de lange lister, som jeg fik hos kærneren med alle skatteydernes navne og deres skattebeløb, stemte med den angivne sum på statsskatten for hele kommunen. Det var en mægtig sum for de to store og gode sogne. Jeg fik det dog talt sammen, og det passede. Så skulle jeg ud og se, om jeg kunne få pengene ind, hvor de ikke var betalt rettidigt til kærneren eller banken. På mine vandringer omkring i det vidtstrakte Thorsager sogn kom jeg i forbindelse med mange mennesker, som jeg ikke før havde kendt, og jeg måtte spørge mig for i Hedeskov og Ellev. Mange af dem gav ikke meget i statsskat, men jeg skulle også opkræve resterende kommuneskat, og om det trak for længe ud, pante for begge slags skatter. Jeg kom omkring i mange små landbohjem og så, at de var fattige, levede nøjsomme og flittige på deres tarvelige jord. Det var for det meste gode og rare mennesker. De ville hellere end gerne betale, når de fik penge. Jeg lempede mig frem, jeg ville gerne have fastsat en tid, f.eks. når de leverede svin til slagteriet eller solgte smågrise eller korn efter høst. Det gik helt godt med at få pengene ind. Jeg gik og snakkede godt med dem og mindede dem om vore aftaler. Der var jo dog nogle, som ikke fik betalt. De skulle så pantes. Det kunne jeg ikke, og det kunne ikke undgås længere. Derfor sagde jeg min plads op til lovlig tid og fik regnskabet smukt afviklet uden klage af nogen art. Jeg fik en gårdmand i Thorsager til at overtage embedet. Han beholdt det kun et år. Så ville han ikke længere. Han ville heller ikke pante. Så fik en ny pantefoged det. Han er mere standhaftig. Han har det endnu.

IV: Afslutning

1937 havde jeg mine sidste store byggearbejder: gymnasiets fjerde fløj og en villa til *enkefru Mikkelsen*, hvis mand var død 1935. Siden var det mindre huse, jeg byggede, men jeg blev ved at bygge huse i flere år endnu, og kreditforeningen havde jeg stadig. Helbredet var godt, og jeg følte, at jeg endnu havde gode kræfter. I vort hjem havde vi ofte besøg af vore kære børn. Det var os en stor glæde, når de kom og hentede os i deres biler til deres præstegårde i *Adslev* og *Ålbæk*. Vi blev gerne nogle dage og fik mange

gode ture rundt til egnenes seværdigheder.

Børnene

Alle vore børn er i gode stillinger og har det godt. *Samuel*, min ældste søn, er nu på sjette år bestyrer af en købmandsforretning på Mors. Han er stadig ugift. Min ældste datter *Karen* blev i 1928 gift med *pastor Carl August Lind*, som jeg før har omtalt. Efter et par år på Færøerne blev de præstefolk i *Ålbæk* (Råbjerg sogn), hvor de er endnu. De har seks børn, der alle studerer, ja den ældste er færdig og lærer i *Frederikshavn*. *Poul* blev udlært som urmager og udvandrede til *Montreal i Canada*. Her blev han gift med en dansk pige fra Årup på Fyn. De har tre børn, og han har sin egen forretning og sit eget hus uden for byen. Endelig blev min kære *Inger* gift med *pastor N. E. Mikkelsen*. De bor i *Adslev*. Forinden havde hun taget en fin børnehavelærerindeeksamen med udmærkelse. Deres datter *Elisabeth* går på realskolen i Skanderborg.

De sidste år som synsmand

Endnu havde jeg min kære bestilling som synsmand, men der skete store forandringer gennem tiderne. Efter seks års forløb blev Sønder Herred lagt sammen med Nørre Herred til et nyt provsti. Derefter blev vi fri for præstegårdene, som blev henlagt under menighedsrådene. Så skulle der kun een synsmand med, og kirkerne skulle kun synes hvert tredje år. Nu kørte vi i bil, og det var blevet flot med betalingen. Jeg skulle have mere for de få dage, end jeg før fik for de mange.

I 1943 blev jeg 70 år, og i den anledning fik jeg den 22/3 1944 følgende brev fra provsten (*provst Eriksen i Tved*): "Kære murer Friis. Da tiden for kirkesynene i år nu nærmer sig, synes jeg, at jeg bør meddele Dem, at De ikke må vente at blive udnævnt til synsmand mere. Med Deres fyldte 70 år har De nået aldersgrænsen for offentlig tjeneste; men jeg håber og tror, at De har mange gode minder fra den lange række år, hvori De har medvirket ved kirkesynene i Øster Lisbjerg og Mols herreder, ligesom jeg gerne vil udtrykke min - og jeg tror også mine forgængeres - påskønnelse for Deres medvirken ved synsforretningerne ved provstiets kirker. En Dem tiltænkt officiel erkendtlighed, som var stillet mig i udsigt til fordel for Dem ved Deres fratræden, kan desværre ikke fuldbyrdes nu, da alt sligt er stillet i bero under de forhåndenværende forhold, men jeg håber, det lykkes, når trykket atter lettes. De kærligste hilsner til Dem selv og Deres hustru, Deres J. M. Eriksen".

Jeg hørte imidlertid aldrig mere til sagen. Jeg har ikke hverken ønsket eller savnet det. Men naturligvis - var det kommet, havde jeg jo glædet mig derved. Det var jo da en slags udmærkelse, og større er det forfængelige sind jo ikke.

Min afsked fra kreditforeningen

I de seneste år havde jeg mærket, at jeg ikke var helt sikker på cyklen, så jeg måtte til at leje bil til vurderingerne for kreditforeningen. Min kone var desuden ked af, at jeg skulle sidde så megen tid ved skrivebordet. Jeg skulle jo passe meget andet både ude og inde. Så søgte jeg min afsked og fik følgende svar:

"Jydske Grundejer Kreditforening.

Direktionen. Herning d. 11. december 1952.

Hr. murermester H. Friis Christensen, Rønde.

Gennem repræsentant, købmand Th. Larsen, Allingåbro, har man med beklagelse bragt i erfarung, at De på grund af alder og svagelighed ønsker at fratræde som vurderingsformand for kreditforeningen.

Idet direktionen bevilliger det således ansøgte, skal man samtidig bringe Dem direktionens bedste tak for det store og samvittighedsfulde arbejde, De som vurderingsformand har gjort for Jydske Grundejer Kreditforening gennem de mange år siden Deres tiltrædelse.

Direktionen har altid med glæde set Deres omhyggelige vurderingsbeskrivelser og sunde værdiansættelser, og man vil altid erindre Dem som en trofast medarbejder med interesse for kreditforeningens trivsel. Man ønsker Dem også et godt helbred i fremtiden, således at De i en del år kan nyde deres velfortjente otium.

For direktionen, Jespersen, H. Gam".

De gamles Hjem

Ja, nu er jeg kommet helt til nu: februar 1956. Forud er det gået meget både med glæde og sorg. 1953 var min kære Line af og til syg, og vi måtte holde fremmed hjælp. Hun bad mig gå ned på De gamles Hjem og spørge, om der kunne blive plads til os. Bestyrerinden frk. Toft lovede at tage sig af sagen. En tid efter kom der bud fra sognerådet, at nu var der plads til os på hjemmet. Det satte os i stor forlegenhed; thi de ville også gerne have os i begge præstehjemmene, og vi havde også mulighed for at komme ind på det nye hjem på Ladegårdsbakken ved Skanderborg. Men efter mange overvejelser bestemte vi os for Rønde. Der havde vi boet i næsten 50 år og kendte de fleste, i hvert fald af de gamle. Vi skulle nu have vort hus solgt. Det lod sig hurtigt gøre. Vi fik en god køber, som udbetalte alle pengene ud over det faste lån. Ved mange gode venners hjælp fik vi huset ryddet. Det var fuldt fra kælder til loft efter 35 års beboelse af samme familie. Vi fik med, hvad vi kunne have i vor stue på hjemmet. En del blev brændt, og resten blev i to lastvogne kørt til de to præstegårde.

Vi holdt vort indtog på De gamles Hjem tirsdagen d. 17. februar 1953. Vi fik en god stue og en meget god behandling. Nu kunne vi rejse og være hos børnene, så længe vi ville. De gjorde alt for at glæde os og kørte med os fra den ene ende af Jylland til den anden. Min hustru var altid med og glædede sig meget over den skønne natur.

Lines død

Søndag den 28. marts holdt Lind og Karen sølvbryllup. Vi var med og glædede os meget. Vi var sammen med mange af familien. Hele sognet var indbudt gennem annonce i avisen. De fleste kom, og det blev en stor og strålende fest, hvor der blev vist parret stor sympati fra alle sider, lige som der blev givet en mængde værdifulde gaver. Vi blev der til påske. Vi havde flere gode ture i den skønne egn. Den sidste dag, min Line var med, var vi ved Kandestederne. Dagen efter fik hun hjerneblødning. Det var onsdag d. 14. april, og siden var hun ikke helt rask. Benene var noget lammede. Jeg måtte hjælpe hende meget både nat og dag. Det ville jeg også gerne; hun har altid været så stor og kærlig en hjælp for mig. Der gik et år, og onsdag den 13. april 1955 kl. 10.40 døde min elskede hustru. Åh, hvor jeg græd, hun var mig så dyrebar; men da jeg fik betænkt mig noget, måtte jeg takke Herren, som tog hende bort, da hun ikke kunne udholde at være her længere. Jeg har den trøst, at hun nu er hjemme hos Gud. Hun var en sand kristen, og jeg glæder mig til inden længe ved Guds barmhjertighed at møde hende igen i paradiset.

Alene

Nu er jeg ene og kan rejse hen, hvor jeg vil, og bo, så længe jeg vil, hos mine kære børn. Nu har jeg en rolig hviletid. Da min kære Line døde, var jeg så træt af sorg og nattevågen, at jeg ikke kunne længere. Vor *bestyrerinde frk. Toft* var mig dog til stor hjælp i den sidste tid. Hende skylder jeg stor tak. Jeg har fået lov til at blive boende i min stue, skønt den er beregnet til to.